

Rafael Hüseyinov

Sirvan
şairləri

Rafael Hüseyinov

Şirvan şairləri

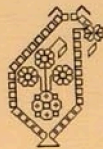
Xaqani Şirvani

İmadəddin Nəsimi

Seyid Əzim Şirvani

Mirzə Ələkbər Sabir

Abbas Səhhət

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi
Elmi Şurasının 11 yanvar 2012-ci il tarixli (Protokol № 01)
qərarı ilə çap olunur

Rafael Hüseynov. Şirvan şairləri.
Bakı, Elm və Təhsil Nəşriyyatı, 2012, 108 səh.

Azərbaycanın qədim və zəngin ədəbiyyat tarixində bir sıra məktəblər mövcud olmuşdur. Bu ədəbi məktəblərin bir qismi Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi, Məhəmməd Füzuli və digər klassiklərin şəxsiyyəti və yaradıcılıq irsinin təsiri ilə ortaya çıxmışdırsa, bir hissəsi də ölkənin ərazisindəki müxtəlif bölgələrdə fəaliyyət göstərən ədəbi məclislərin vasitəsilə meydana gəlmişdir. Tarixən Təbrizdə, Gəncədə, Şirvanda və başqa bölgələrdə yaranan ədəbiyyat məhəbbət etibarən ilə bütöv Azərbaycan ədəbiyyatının ayrılmaz parçaları idisə, eyni zamanda bu məktəblərin hər birinin müəyyən fərqli xüsusiyyətləri və s. gözəllikləri də vardır. Şirvan erkən orta əsrlərdə Azərbaycanın başlıca mərkəzlərindən birinə çevrilməyə başlamaqla orada elm, mədəniyyət, ədəbiyyat da güclü inkişaf yoluna qədəm qoymuşdu. Təqdim olunan kitabda Azərbaycan ədəbiyyatının ölməz klassikləri sırasında əbədi yer tutan və aslan Şirvandan çıxmış, Şirvan ədəbi məktəbinin ənənələrini yaradıcılıqlarında davam və inkişaf etdirmiş söz ustalarımızdan bəhs edilir.

4603000000 qırıqlı nəşr
N098-2012

© Nizami muzeyi. 2012

Şöydəki və Şirvədəki Müdduxlar

Tarixin müxtəlif dövrlərində Azərbaycanın əraziləri artıb-azalıb, iqtisadi və inzibati mərkəzləri dəyişib, bir neçə dəfə paytaxt bir şəhərdən digərinə keçib. Aynı-ayn dövrlərdə Şirvan iqtisadi və inzibati mərkəz də sayılıb, Cənubi Qafqaza səfərə çıxan, Azərbaycana gələn səyyahlar ilk növbədə

Şirvan şəhəri XI əsrdə
Rəssam: Tahir Səlimov

Şamaxını görməyə tələsiblər, bir müddət Şirvanın baş şəhəri Şamaxı paytaxt da olub. Tarix çox şeyləri dəyişib. Ancaq istisnasız olaraq bütün dövrlərdə Şirvan və onun əsas şəhəri Şamaxı yalnız Azərbaycanda deyil, bütün Yaxın və Orta Şərqdə mədəniyyətin, elmin, ədəbiyyatın ən

mühüm mərkəzlərindən və paytaxtlarından biri kimi qalıb, ən çətin zamanlarda belə burada böyük alimlər, qüdrətli şairlər, misilsiz musiqiçilər yetişib. Hələ VII əsrdə alban salnaməçisi Musa Kalankaytuku "Ağvan tarixi" kitabında Şirvanı əhatələmiş dağlar və meşələrin füsunkar mənzərələrindən, tükənməz təbii sərvətlərindən

Orta əsrlər bazarı
Rəssam: Vasil Dubrovın

Orta əsr mədrəsəsi
Rəssam: Bəbək Əliyev

məftunluqla bəhs edirdi. Sonralar həm ərəb və farsdilli salnaməçilər, həm də Şirvanı təşrif gətirmiş Avropa diplomat, tacir və coğrafiyaşünasları Şirvanın zənginliyini ayrıca vurğulamışlar. Lakin hamısının ortaq düşüncəsi bu nöqtədə birləşib və indi – XXI əsrin uclarından baxarkən bu həqiqət bir daha aşkar duyulur ki, bütöv tarixi boyunca Şirvanın ən müstəsna, ən üstün sərvəti onun insanları, istedadlı yaradıcı şəxsiyyətləri olmuşdur. XII əsr Azərbaycanın tarixindəki "qızıl əsr" adlandırılanlar yadınırlar. Bu əsrdə Azərbaycanın

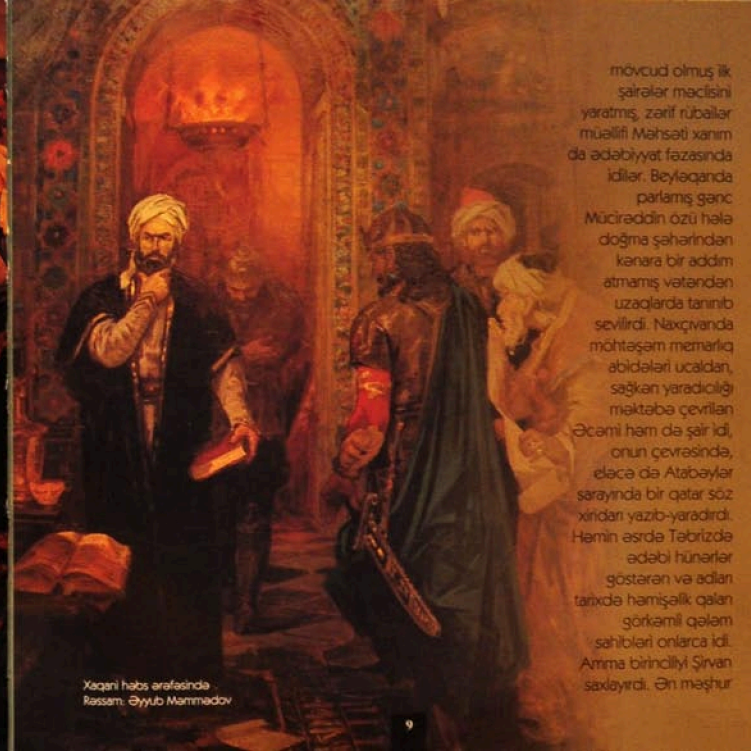
dörd bucağında güclü tərəqqi yaşanırdı. Gəncə, Bərdə, Beyləqan, Bakı, Naxçıvan, Təbriz, Ərdəbil, Dərbənd sürətlə inkişaf edirdi. Amma ən ciddi tərəqqinin mərkəzi Şirvanşahların yerləşdiyi ərazilər və dövlətin paytaxtı Şamaxı idi. Ədəbiyyat və mədəniyyət Şirvanı əla üstün səviyyədə idi ki, burada yaranan elm və sənət Yaxın və Orta Şərqdə başlıca meydan kimi qəbul edilirdi.

Əbulutinin "məlik üş-şərə" – "şairlər başçısı" olduğu Şirvanşahlar sarayında təkcə XII əsrdə fəaliyyət göstərmiş dəhşətli şairlərin miqdarı o qədər çox idi ki, bu adlar bir xalqın bütün ədəbiyyat tarixini bəzəməyə də bas edərdi. Xaqani Şirvani, Fəlakə Şirvani, İzzəddin Şirvani, Qiyasəddin Şirvani... Amma Gəncədə ad-sanı Qafqazlardan Mərkəzi Asiyaya, İrandan Hindistana qədər yayılmış Nizami də, onun qərdeşi Qivam da, Nizaminin məktəb yoldaşı, nəsrin misilsiz ustası Əbubəkr Xosrov İbn al-Ustad da, ətrafına iri bir dəstə şairə və musiqiçiləri toplayaraq orta əsrlərdə dünyada

Nizami və Azərbaycan ədəbiyyatı («Nizami və dünya mədəniyyəti» seriyasından)
Rəssam: Oqtay Sadiqzadə

Xaqani həbs arafəsində
Rəssam: Əyyub Məmmədov

mövcud olmuş ilk şairlər məclisini yaratmış, zərif rübailər müəllifi Məhsəti xanım da ədəbiyyat fəzasında idilər. Bəyləqanda parlanmış gənc Mucirəddin özü hələ doğma şəhərindən kənara bir addım atmamış vətəndən uzaqlarda tanınıb sevilirdi. Naxçıvanda möhtəşəm memarlıq abidələri ucaldan, sağkan yaradıcılığı məktəbə çevrilən Əcəmi həm də şair idi, onun çevrəsində, eləcə də Atabəylər sarayında bir qatar söz xindarı yazıb-yaradırdı. Həmin əsrdə Təbrizdə ədəbi hünerlər göstərən və adları tarixdə həmişəlik qalan görkəmli qələm sahibləri onlarca idi. Amma birinciliyi Şirvan saxlayırdı. Ən məşhur

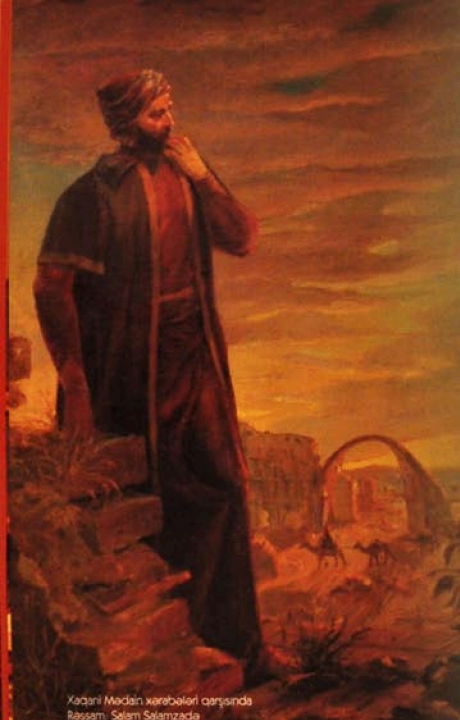
şairlər də Şirvanşahlar
sarayındakı şeir
yaşmalarına dəvət
olunmağı şərəf
bilirdilər, Şirvan
şairlərinin dillərdə
əzbər olan şeirlərinə
nəzirələr – bəyənilər
bənzətmə və
cavablar yazmaqdan
iftixar duyurdular.
Xaqani Şirvanini
(1126–1199) – dünya
ədəbiyyatının
korifeyləri cərgəsinə
qoşulan, şeirləri bir
çox dilə tərcümə
edilmiş şairi nişan
verən bu iki kəlmədə
onun əsl adı yoxdur.
"Xaqani" şairin
təxəllüsü (yəni
xaqanlar, hökmdarlar
zümərəsinə mənsub
olan), "Şirvani"
nisbəsidir (yəni
doğulub boya-başa
çatdığı yerin ünvanı).
Onun əsl adı İbrahim
olub – İbrahim Əli

Nəccar oğlu. Atası dülgər,
anası toxucu, xalçaçı idi. Bir
quru taxtadan, digəri cansız
saplardan insanı valeh edən
dirli, gözoxşayan əl işləri
yaradırdı. Bu sayə insanların
sadə peşələrinin əsas qayəsi
övladlarına da keçdi. Balaca
İbrahim də ata-anası kimi
gözəllik yaradan oldu. Amma
onun yonub hamarladığı,
cılaladığı taxta deyildi, onun
toxuduğu xalçalar sapdan
hərulmürdü. O, sözə bağlı idi
Bu da səbəbsiz deyildi. Çünki
ilk dərslərini zamanəsinin
böyük alimi, təbibisi olan əmisi
Kəfiyəddin Osman oğlundan
almışdı. Təxəllüsündə
"hökmdar" sözü olsa da,
Xaqani mənşəyinə görə də,
əqidəsi baxımından və
yaşadığı həyat tərzilə də əsl
xalq adamı idi. Bunu bir
şeirində özü də təsdiqləyib:

İstəmirəm adımı
çəşinsinlər Xaqani,
Mən yoxsullar şairi
Xalqaniyəm, Xalqani.

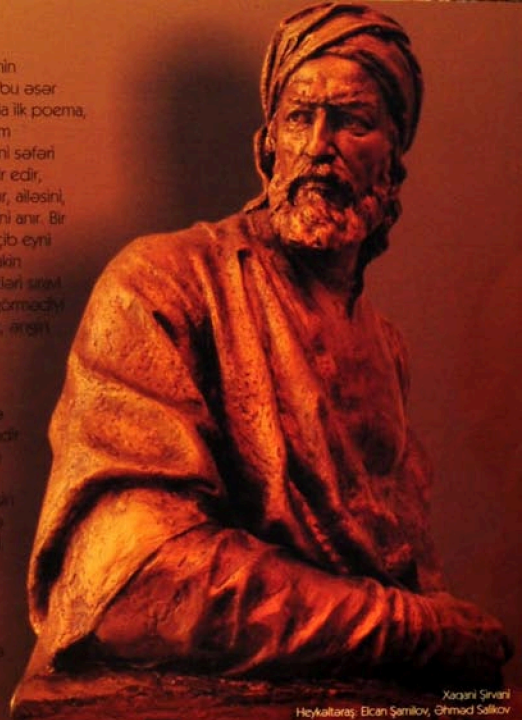
Xaqani əmisi Ömər İbn Cəməndən dərslər alır.
Rəssam: Oqtay Sədiqzadə.

Xaqani həbsdə
Rəssam: Böyükəş Mirzəzadə

"Xaqan" – hökmdar və "xalq" – el-oba, millət sözləri bir-birinə səsləniscə yaxındır. Amma aşib-daşan istedadına görə lap gənc yaşlarında saraya dəvət edilmiş Xaqani tezliklə bu iki anlayışın bir-birindən nə qədər uzaq olduğuna şahid kəsilmişdi. Səsini qaldırınca, narazılıqlarını dilə gətirən kimi onu zindana atmışdılar. Bu isə səbəb olmuşdu ki, Xaqani Azərbaycan ədəbiyyatında ilk dəfə olaraq "Həbsiyyə" adlandırılan məhəbbət şeirlərini yaratsın. Lakin Xaqaniyə əbədi şöhrət gətirən yalnız o şeirlər deyil. O, sözün xaqanı, şeir mülkünün hökmdarı idi. Şərqin yüzrlərlə şairi qəsidə janrında özünü sınayıb. Lakin bu yolda Xaqaninin nail olduğu söz zərgərliyini təkrarlamaq, yaxud ötüb keçmək heç kimə qismət olmayıb. Onun fəlsəfi qəsidələri yalnız Şərq ədəbiyyatının deyil, Şərq fəlsəfi fikrinin də ən qiymətli nümunələri mərtəbəsinədir. Onun "Təhfat ül-İraqeyn" – "iki İraqın təhfası" əsəri yol

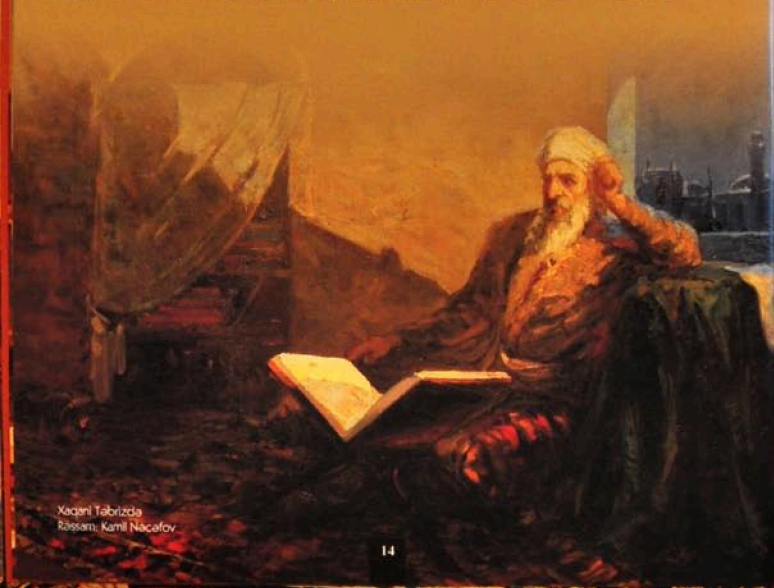
qeydləridir. İraq səfərinin təəssüratlarıdır. Amma bu əsər həm Şərq poeziyasında ilk poema, həm də birinci mənzum səyahətnamədir. Xaqani səfəri boyu gördüklərini təsvir edir, hardan onu nostalji sızır, alləsinə, nəslinə-kökünə, əzizlərinə anır. Bir başqası da bu yolu keçib eyni hissləri yaşaya bilərdi. Lakin Xaqaninin bəsitərlə gözləri sıradan insanların ilk baxışdan görmədiyi çox gerçəkləri sezmək, əngin təfəkkürü ən adi həqiqətlərdə dərin fəlsəfələri izləmək gücündə idi. Və bir də onda tələyin seçdiyi nədir şəxsiyyətlərə əmədan etdiyi duyduqlarını, düşüncələrini heç kəsə bəcamadığı məharətlə ifadə etmək qabiliyyəti vardı. Ona görə də Xaqaninin "Təhfa"-sı – insanlığa hədiyyəsi səkkiz əsr qəbəğ olduğu kimi, bu gün də təzədir, arzulanandır.

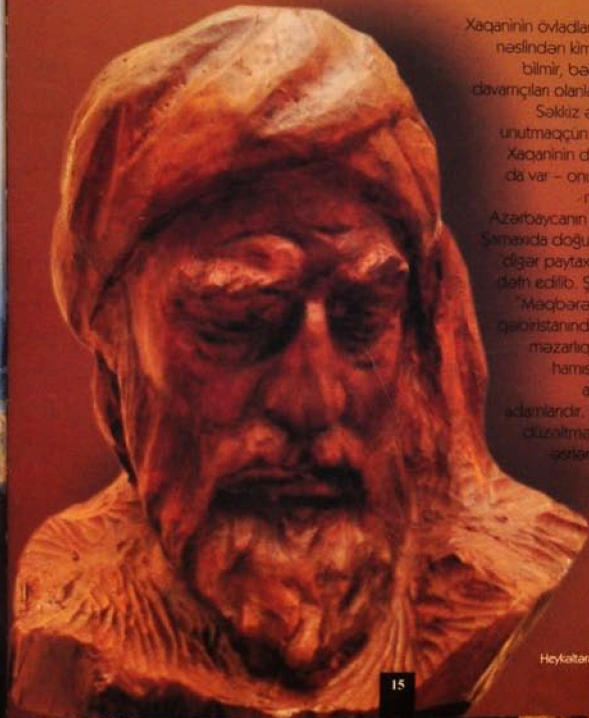
Xaqani Mədin xərabələri qarşısında
Rəssam: Səlim Səlimzadə

Xaqani Şirvani
Heykəltarası: Elçin Şamilov, Əhməd Səlimov

Bir başqa görün bucağından baxsaq, Xaqaninin hər şeiri də, əslində, onun bizlərə məktubudur. O məktubları da bir dəfə oxumaqla kifayətlənmək olmaz. Hər dəfə yenidən oxuduqca Xaqani biza yeni mətləbləri pıçıldayacaq, ürəyinin indiyəcən açmadığı yeni sirlərini faş edəcək. Dahilərin məktubları heç vaxt köhnəlmir və həmişə təzə nəsə deyir. Biz də o məktublardan oyrana-oyrana yaşa dolduqca baxdıqlarımızı daha çox və dəqiq görmək, oxuduqlarımızı, eşitdiklərimizi daha köklü dərk etmək vərdişlərini qazanaraq.

Xaqani Tebrizdə
Rəssam: Kamil Nəcəfov

Xaqaninin övladları olub. Amma onun nəslindən kimin qaldığını heç kəs bilmir, bəlkə, o nəslin genetik davamçıları olanların özləri də bilmir.

Səkkiz əsr belə həqiqətləri unutmaqçün yetərli vaxtdır. Lakin Xaqaninin daha etibarlı övladları da var – onun həmişə cavan və müdrik qalan şeirləri.

Azərbaycanın bir paytaxt şəhəri – Səməndə doğulmuş Xaqani yurdun digər paytaxt şəhəri – Tebrizdə dəfn edilib. Şairin məzarı oradakı "Məqbərət-ü Şuəra" – Şairlər qəbiristanındadır. Bu müqəddəs məzarlıqda dəfn olunanların hamısı tarixdə iz qoymuş alimlər, şairlər, sənət adamlarıdır. Vaxtilə islam heykəli oluzaltmayı yasaq etmişdi və əslən bu, küfr sayılırdı.

Həmin şəərəli məzarlıqda indi Xaqaniyə əbiddə

Xaqani
Heykəltarası: Qonmaz Sücəddinov

ucaldılıb. Xaqaninin digər
heykəli ata yurdu
Şamaxıdadır. Xaqaninin bir
başqa heykəli Bakıdadır.
Amma onun ən əzəmətli
abidəsi sözünü sevan və
yaşadan insanların
ürəyindədir.

Şirvanın daha bir dahisi –
Seyid Zülfqar
(1194–1304) gerçək
həyatda bir əsrdən çox
yaşadı. Onun həmyerlisi
Fələki İsa (1126–1159)
vur-tut 33 il ömür sürdü.
Amma bu gün o da sağdır,
bu da. Zülfqar
Azərbaycan ədəbiyyatının
ən çoxdilli şairidir. Bir
avtobioqrafik qəsidəsində
"Altı dildə şeir və nəsr
yazıram" deyir. Fələkinin
elmə hələlik bəlli olan irsi
farscadır, amma türk və
ərəbcə də əsərləri olub.
Lakin Zülfqar da, Fələki də,
əslində, birçə dildə
yazıblar – insan dilində.
İnsan ruhunun açarını tapa
bildiklərinə, hansı dildə
yazmalarından

asılı olmayaraq, hər kəsə öz dilində danışa bildiklərinə görə onlar ölməzdirlər. Çünki əsrlər
öncə olduğu kimi, bu gün də hər birimizlə danışmağa qadir, ünsiyyətə girməyə hazırdırlar.
XIII əsrin şairi Molla Qasim Şirvani həm də ozan idi. Onun şeirlərinin lap az qismi indi də
salamat çata bilib. Həmin şeirlərdən birində Molla Qasim sirdaşı Yunus İmrə ilə şeirləşir. Söz
yarışına çıxırlar, deyişirlər, onun sözü bundan gözəl, bunun sözü ondan göyçək. Ancaq
Yunus İmrənin bir etiraf beyti də var ki, Molla Qasimin məharətinə şahid durur. O misralarda
Yunus İmrə öz-özü ilə danışır, həmişə başqalarına öyüd verən Yunus bu dəfə öz başına
ağıl qoyur:

Xaqani xəstə Bəyləqaninin yanında
Rəssam: Məral Rəhmanzadə

Xaqani Gürcüstanda
Rəssam: Elçin Aslanov

Dəvriş Yunus, sözünü
ayrı-bürü söyləmə,
Bir Molla Qasım gələr,
sözünə seyyəqə çəkər.

Demək, Yunus kimi ustadlar ustadı
Molla Qasımdan ehtiyat edirmiş,
ona bir müəllim kimi baxmış,
özünü elə yazmağa səfərbər
edirmiş ki, günərin birində bu
şeyrləri Molla Qasım oxuyacaq
olsa, ona irad tutmasın.

Yunus İmre bir başqa şeirində
"Məndə bir mən vardır məndən
İçəri" söyləyir. Molla Qasımın
1920-ci illərdə klassik
Azərbaycan şeirinin bir çox
incilərinin xilaskarı Salman Mümtaz
tərəfindən toplanaraq nəşr
edilmiş qoşmaları və təcnisələrini
mütaliə edərkən həmin sətirin
içərində, bətinə yalnız şair
və aşiq Molla Qasımı deyil, bir
müfəkkiri, sufi şeyxini də tapıq.
Əslində, Molla Qasım da, Yunus
İmre də, XIII–XIV yüzillərin bir çox
başqa söz ustaları da ilk

Fələk Şirvanlı
Rəssam: Səlam Səlamzadə

Zülfqar Şirvanlı və Hüseynəddin Xəzrə
Rəssam: Oqtay Sədiqzadə

növbədə filosof, sonra
şair idilər. Şeir də
onlara baxışlarını,
məsləklərini insanlara
aşılamaq, çəvrələrinə
daha çox tərəfdarlar
toplamaq üçün gerek
idi. Şairlik istedadı
qüvvətli olan
filosofların bir
üstünüyü də onların
ən qəliz düşüncələri
sadə bir dillə ifadə
edə bilmələri idi. O
baxımdan, bəlkə də,
ən qədir, ən çatılmaz
olan Seyid İmadəddin
Nəsimi idi
(1369–1417).
Şirvanın yetirdiyi şairlər
silsiləsinin bütün
dövrlər üçün ən
ötöləməzlərindən olan
Seyid Əziz Şirvanlı
vəsiyyət etmişdi:

Mən öləndə
"Şaxəndən" də basdırın,
Çünki onun şahid-i
Xəndanı var.

"Şaxəndən" Şamaxıda bir
məzarlıqdır və
vəsiyyətinə uyğun olaraq
Seyid Əziz elə orada
dəfn edilib. Bu
vəsiyyətsə təsadüfən
edilməmişdi. Şah Xəndan
Nəsiminin qardaşı və
məsləkdaşı idi.
Şərq tarixindəki ən
mütəşəkkil fəlsəfi
cərəyanlardan və ictimai-
siyasi hərəkatlardan
birisinin – hürufiliyin
öndərlərindən olmuş,
şeyrlərində Azərbaycan
dilinin saflığı və
dərindənliyinə təkrarsız
aləmini yaratmış Nəsiminin
məzarı isə vətəndən
uzaqlarda – Hələb
şəhərindədir.

Yunis İmra Molla Qasım Şirvani ilə
Rəssam: Qatay Sədiqzadə

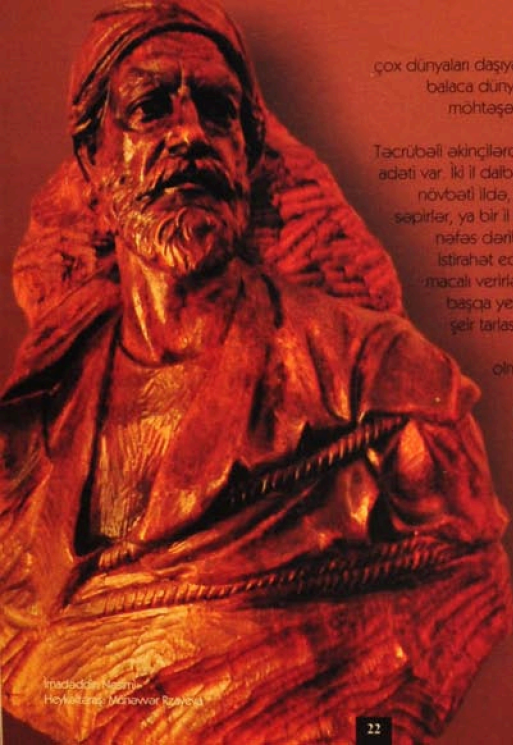

Şirvansahilər sarayı
Rəssam: Əli Zeynalov

1417-ci ildən altı əsr
ötəndən sonra, XXI əsrin
başlanğıcında Hələb
şəhərinin rəsmləri
Azərbaycan xalqından
üzr istədilər.
İnsanlığ tarixinin ən böyük
günahını törədənlərsə
başqaları olmuşdu.
O müdhiş ildə Hələb
şəhərində şair Nəsimini
diri-diri dərisini soyaraq
qətlə yetirmişdilər.
Yenilməzliyinə, amalları
uğrunda ardıcıl və
başmaz
mübarizələrinə görə.

Məndə siğar iki caharı,
Mən bu cahana
siğmazam.

Bu Nəsimi sözlərində
nəbz kimi onun
keşməkeşli həyatının və
ilahi yaradıcılığının ən
dürüst qiyməti çırpınır.
Həssas şair qəlbində,
ağıllı alim qafasında,
əslində, iki də deyil, çox-

İmadəddin Nəsimi
Höyüklənə, Məhəvər Rəvəzi

çox dünyaları daşıyan Nəsimi kimi nəhəng bu
balaca dünyaya necə sığa bilər?! Belə
möhtəşəmlərin yuvası Kainat, ömür
müddəti əbədiyyətdir.
Təcrübəli əkinçilərdə torpağı dincə qoymaq
adəti var. İki il daibadal taxıl əkdikləri əraziyə
növbəti ildə, görürsən ki, dan, ya çəltik
səpirlər, ya bir il heç nə almayıb, torpağa
nəfəs dərib yorğunluğunu çıxarmaq,
istirahət edərək təzə qüvvə yığmaq
macalı verirlər. Şirvanda da belə olub,
başqa yerlərdə də. Amma Şirvanın
şəir tərləsinin fəsilə etməsi, lap kiçik
zaman üçün də susması
olmayıb. Şairlər daim qələmi
əlində, ilhamı köksündə
sözün qulluğunda sərvəxt
dayanıblar. Hər əsrdə də
mütləq zirvə
sənətkarlar yetişib.
Ana dilində və farsca nə
qədər məhİR olmasını
qələm yadigarları
açıqca təsdiqləyən
Bədr Şirvani
(1387–1450) bu
qatiledəndir. Təzkiyəçi
Dövlətşah Səmərqəndi
onun yaradıcılığını yüksək
qiymətləndirərək yazırdı:

Nəsimi Ələddin Nəsimi
Rəvəzi, Ələddin Nəsimi

"Bədr xoşsöhbət və maraqlı şəxs idi. Şirvanda və ona təbə olan yerlərdə bir neçə il
şairlərin başçısı olmuşdur".
Bu da bir tələddir. Şirvanda və onun ətrafında öndə gedən, hörmət bəslənən, əsərləri
köçürülüb yayılan Bədr Şirvani sonra unudulur, "Divan"-ını da gördüm deyən olmur. Bir də
vəfatından beş əsrdən də artıq vaxt sovuşandan sonra təzədən qayıdır. Şairlərinin
külliyyatı tapılır, nəşr edilir və Şirvanın daha bir əzəmətli şairi yeni ömrünü başlayır.

Amma kim bilir, hələ nə qədər Bədr Şirvanlının hansı əlyazma xəzinələrində gizli qalmış "Divan"ları öz qayıdış növbəsini gözləyir... Şeir tarixin yollarında səfərə çıxmış səyyah kimidir. Gec-tezi var, haçansa mütləq çatmalı olduğu ünvanı tapır. Hələ tanımadığımız unudulmuş şairlərin hamısının bir-bir mütləq gəlib çatacaqları ünvan bəlidir – o ünvan bizim, bizdən sonra gələnlərdir. O ünvan dilindən və milliyyətimizdən asılı olmayaraq sözü dünyanın ən əziz neməti sayılanlardır. Amma Şirvanın elə gerçəkdən peşəkər səyyah olan seçkin balaları

Nəsiminin arab əlifbasının bəzələri ilə çəkilmiş portretləri Rəssam: Ə. Əliyev

da yaşayıb. Hacı Zeynalabdin Şirvani (1780–1837) ömrünün 40 ilini yollarda keçirdi. Amma bu, sadə gəzmək deyildi, alim gəzişirdi. Peşəkər tarixçi, etnoqraf, coğrafiyaçı, filosof, ədəbiyyatşünas olan Hacı Zeynalabdin Yaxın və Orta Şərqi ölkələrini, Hindistanı, Seylonu, İndoneziyanı, Həbəşistanı, Orta Asianı gəzib dolaşdı və yazdı. "Riyaz üs-sayaha" – "Cənnət bağı sayahəti", "Hədayiq üs-sayaha" – "Səyahət bağları", "Bustan üs-sayaha" – "Səyahət gülüstani" kimi sanballı səyahətnamələr həmin səfərlərin yadığıdır. Və Hacı Zeynalabdin həm də şair idi. Onun "Təmkin" təxəllüsü ilə yazdığı şeirlərindən ibarət "Divan"ı da qalır. XIX əsrdə Azərbaycanda ədəbi-mədəni həyat yeni dövrün diktasıyla coşqun inkişafa başlamışdı. Azərbaycanın hər səmtində ədəbi məclislər yaranırdı. Gəncədə və Tiflisdə Mirzə Şəfi Vəzehin rəhbərlik etdiyi "Divan-i hikmət", Qubada Abbasqulu Ağə Bakxanovun

Zeynalabdin Şirvani

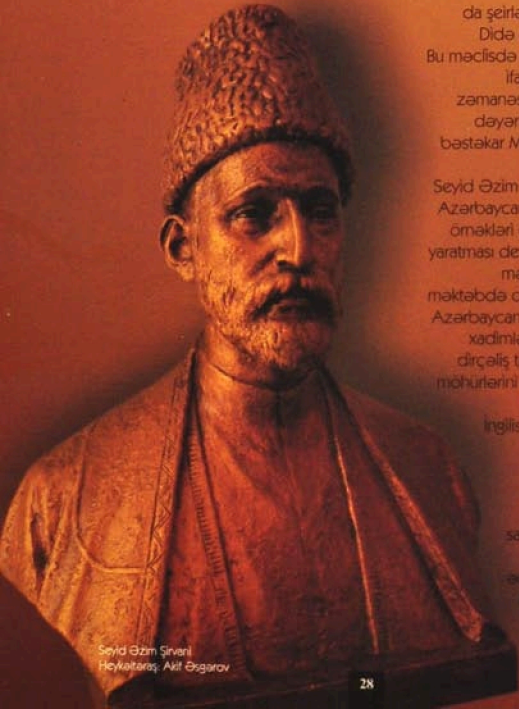
Zeynəddin Şirvanî
Rəssam: Toğrul Sadıqzadə

başçılıq etdiyi "Gülüstən",
Naxçıvanda Fəqir Oqçubadinin
idare etdiyi "Əncümən üş-şüara",
Lənkəranda Mirza İsmayıl Qasirin
rəhbəri olduğu "Fəvz ul-füsəha",
Qarabağda Xurşidbanu Natəvanın
qurduğu "Məclis-i üns" və Mir
Möhsün Nəvvabın təşkil etdiyi
"Məclis-i Fəramuşan", Bakıda
Məhəmmədəğa Cürminin
yaratdığı "Məcmə üş-şüara"
məşhurluq mənada dövrün yazıçı
birlikləri idi. Bu ədəbi yığmaqların
ən səmərəlisi, tərkibcə ən
mötəbəri isə yenə Şamaxıda idi.
Şamaxıdakı "Beyt üş-səfa"ya üç
dildə şeir və nəsr əsərlərinin
müəllifi, yenilikçi yaradıcı,
Şamaxıda dini təmayüllü ənənəvi
Şərq məktəbi əvəzinə yeni
Avropa tipli məktəb açan,
Azərbaycanda jurnalistikanın
beşiyi başında duranlardan olan
Seyid Əzim (1835–1888)
rəhbər idi. Amma orada dörd
dildə – azərbaycanca, farsca,
ərəbcə və fransızca şeirlər
yazmış Mirzə Nəsrullah Bahar
(1834–1883) də vardı. Orta
əsrlərdə Azərbaycan şairlərinin,

o sıradan şirvanlıların
əksəri üçdilliyi idi. Ana
dildən başqa fars və
ərəbcəni bu dillərdə
şeyrlər yazacaq qədər
səlis bilirdilər. Lakin artıq
XIX əsr idi və yeni əsr
yalnız Şərq yox, həm də
Qərbi ölkəsi olan, yalnız
Asiyaya deyil, həm də
Avropaya aid olan,
özündə iki fərqli
mədəniyyəti heyratlı bir
ahəngdarlıqla
birləşdirməyi bacaran
Azərbaycanda fransızca,
rusca yazan ədiblər də
meydana çıxmağa
başladı. Lakin həm Şərq
dillərində, həm də
fransızca eyni maharatla
şeir yazma bilmək
şəxsiyyəti təkcə
Mirzə Nəsrullah Bahara nəsisb
olmuşdur.
Bu məclisdə beş dil
bilən, mükəmməl şəkildə
mənimsədiyi o dillərdən
dördündə – türk, fars,
ərəbcədən başqa rusca

Şirvaninin səfəri (Uzun illər)
Rəssam: Kərim Kərimzadə

Seyid Əzim Şirvanli
Heykətləri: Aki Əsgərov

da şeirlər yazan Mirzə Nəsrullah Dida (1797–1870) də vardı. Bu məclisdə Azərbaycan milli musiqi ifaçılığı tarixində yekdillikdə zamanəsinin ən ali sənətkar kimi dəyərləndirilən şair, xanəndə, bəstəkar Mirzə Məhəmmədhasən (1851–1917) də vardı. Seyid Əzim Şirvaninin xidməti yalnız Azərbaycan ədəbiyyatının qiymətli öməkləri olan lirik və satirik şeirləri yaratması deyil. "Beyt üs-səfa" ədəbi məclisində və dərslər dediyi məktəbdə o, XX əsrin başlanğıcında Azərbaycan ziyallığının ən qabaqcıl xadimlərinə çevriləcək, millətin dirçəliş tarixinin şanlı vərəqlərinə möhürlərini vuracaq gənclərin iri bir nəslini yetişdirdi. İngilis, fransız, alman və digər Avropa dillərinə layiqli səviyyədə tərcümə edilərsə, heç şübhəsiz, dünyanın ən qadir satiriklərindən biri kimi hər ölkədə etiraf ediləcək ədəbi qüdrətə malik olan Mirzə Ələkbər Sabir də Seyid Əzimin şagirdi idi.

Mirzə Ələkbər Sabir Seyid Əzim Şirvaninin məktəbində
Rəssam: Dəvid Kazimov

Cəlil Məmmədquluzadənin yandırdığı vətənsəvarlik ocağının çevrəsinə dövrünün ən istedadlı və ən cəsarətli qələm sahiblərini toplayaraq 1906-cı ildə nəşr etməyə başladığı, yalnız Azərbaycanın deyil, bütün regionun və Şərqlin ən ağlı problemlərindən satirik dillə bəhs edən "Molla Nəsrəddin" jurnalının ən çox oxunan və ən sərt həqiqətlərdən o vaxta qədər bənzəri olmayan təsirli, sirayətədcili üslubda yazan müəllifi Sabir idi. Sabir bəyan edirdi: "Şairəm – dövrümün aynasıyam". Doğrudan da, onun "Molla Nəsrəddin" toplusunda dərc olunmuş və sonradan "Hophopnəma" adı altında bir kitabda qovuşmuş şeirləri XX əsrin əvvəlinin ən qaranlıq küncələrinə işıq salır, çoxlarının görüb yanından keçdiyi həqiqətləri kədərli və kinayəli gülüşlə necə varsa, eləcə də əks etdirir. Sabirin müasiri və dostu, görkəmli maarifçi, tərcüməçi, şair Abbas Səhhat ixtisasca həkim idi. Sabir həkim deyildi, o, həyatını təmin etmək üçün sabun bişirib satırdı. Amma bu iki millət fədaisinin və böyük şairin irsini və ömür yolunu müqayisə edəndə başqa bir fəlsəfəyə

gəlib çatırsan – inanırsan ki, yalnız Səhhat yox, elə Sabir də həkim idi, inanmaq istəyirsən ki, yalnız Sabir yox, elə Səhhat də sabunçu idi. Millətin düşüncəsindəki gerilik izlərini yuyub təmizləmək, vətənin yaralarına çarə tapmaq, doğma xalqını əqidəcə, mənaəviyyatca daha sağlam etmək onların hər ikisinin ümdə əməli idi. Dünyadakı 11 iqlim qurşağının 9-u Azərbaycandır. Ona görə bu ölkənin təbiəti belə rəngarəng, belə füsunkardır. O iqlim qurşaqlarından hansılasa olmasa da, Azərbaycan öz bənzərsiz gözəlliyini hifz edərdi. Lakin müxtəlifliyin vəhdəti də bu yurda və onun insanlarına əlavə yaraşır və güc verir.

Son min ildən artıq zaman içərisində Şirvanda o qədər məhir söz ustaları, sənət adamları yetişmişlər ki, başqa bölgələrdəki sənətkarları nəzərə almasaq belə, yalnız Şirvanilərin

Seyid Əziz Şirvani Nizaminin qəbrində
Rəssam: Toğrul Sadıqzadə

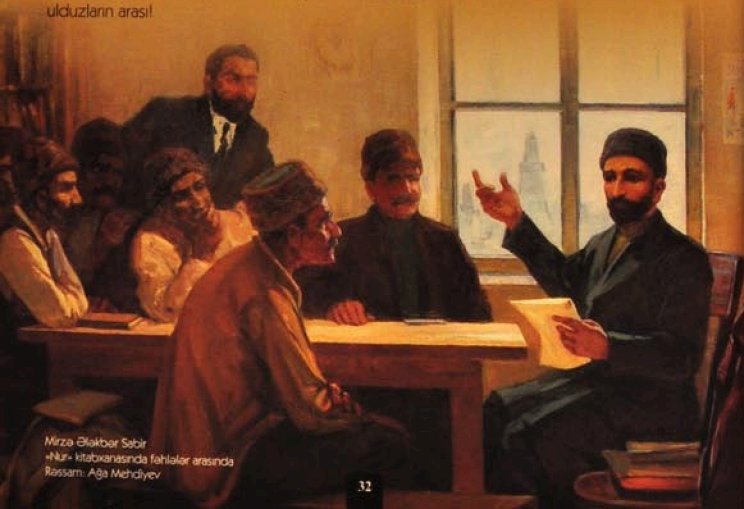
vəliyi ilə Azərbaycan Yer üzünün ən möhtəşəm poeziya ölkələrindən biri kimi qavranardı. Lakin bu da Azərbaycanın ayrı bir səadətidir ki, Şirvanda hər qarışda qaynayır çıxan saf bulaqlar kimi, yurdun da hər qarışında bütün zamanlar boyu yeni-yeni istedadlar yaranıb, yaranır və əlbəttə ki, gələcəkdə də yaranacaq. Bunca dərinə işləmiş köklərin yeni budaqları, yeni pöhrələri törəməyə bilərmiz?

XII əsrdə yazdığı incə şeirlərlə hətta "şairlər xaqanı" Xaqanini də mət qoyan, astronom olduğu üçün özünə "Fələki" – "Göylərə məxsus olan" təxəllüsünü götürmüş Fələki Şirvani hər gecə ulduzları seyr edər, tədqiqlər aparmış. Fələki üçün ulduzlar yalnız Göydə yox, həm də Yerdəydilər. Sağındakı-solundakı hər insan onun üçün sonsuz bir aləm, ayrıca bir ulduz idi. Fələki şeirlərində Yer ulduzlarının könlü dünyasını araşdırırdı.

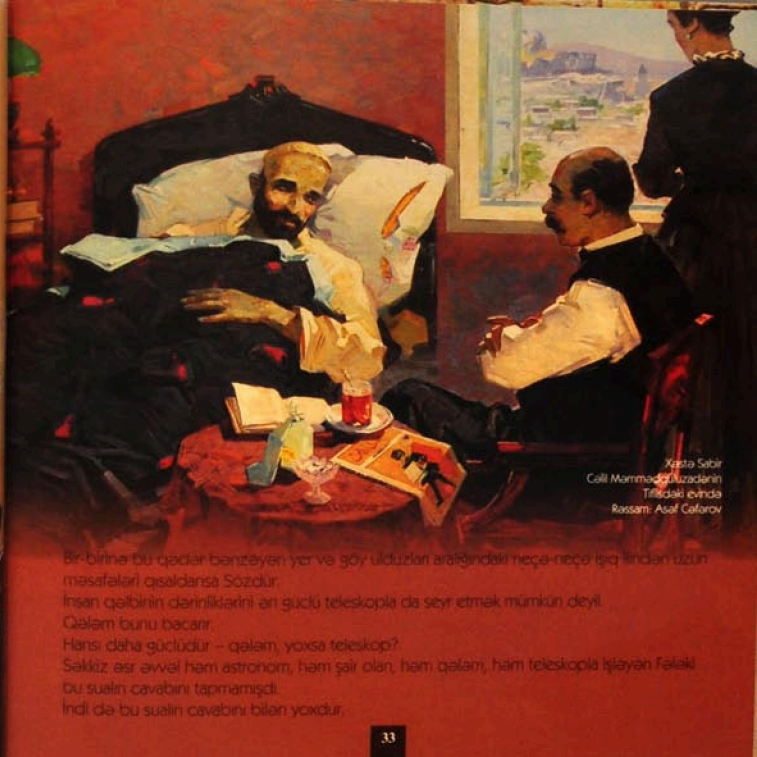

Mirza Ələkbər Sabir
Rəssam: Nəcəfqulu

Gecələri başlayırdı Göydəki ulduzların gizliqlərini aramağa. Məxazların təsdiqləməsinə, Fələkinin ulduzların yerləşməsi, hərəkəti və Yəre təsirlərindən bəhs edən risaləsi də varmı və hələ o dövrlərdə Şamaxıda ulduzşünas alimləri birləşdirən bir mərkəz də mövcud imiş ki, orada elmi həyat qaynaymış. Bu gün də Şirvanda yeni şairlər yeni şeirlərini yaradırlar. Bu gün də Şamaxıda rəsədxana var. Bu gün də hər gecə alimlər Şamaxı dağlarında, Pirqulu zirvəsindəki teleskopdan səkkiz əsr əvvəl Fələkinin etdiyi kimi, ulduzlara baxır, uzaq dünyaların sirlərini arayırlar. Şirvan elə bu deməkdir. Azərbaycan elə bu deməkdir. O ulduzlarla bu ulduzların arası – Göydəki və Yerdəki ulduzların arası!

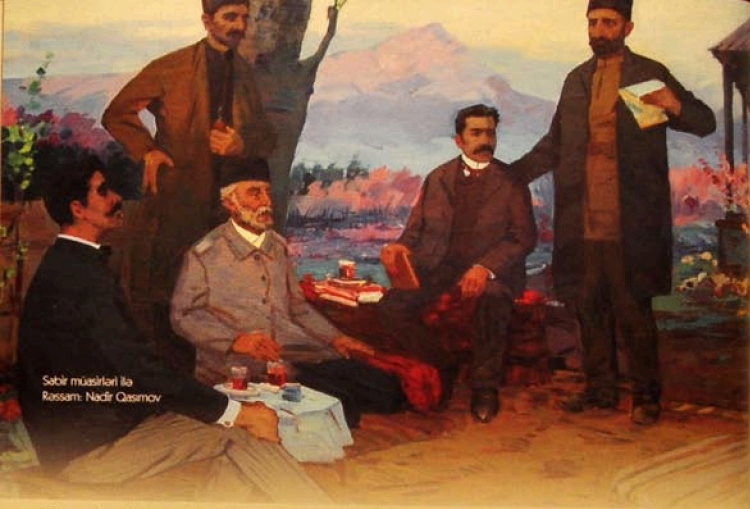

Mirza Əlikber Səbir
«Nur» kitabxanasında fəhlələr arasında
Rəssam: Ağa Mehdiyev

Xata Səbir
Cəli Məmmədovun
Tiflisdəki evində
Rəssam: Asaf Cəlilov

Bir-birinə bu qədər bənzəyən yer və göy ulduzları arasındakı neçə-neçə işıq lindən uzun məsafələri qısaldırsa Sözdür. İnsan qəlbinin dərinliklərini ən güclü teleskopla da seyr etmək mümkün deyil. Qələm bunu bacır. Hansı daha güclüdür – qələm, yoxsa teleskop? Səkkiz əsr əvvəl həm astronom, həm şair olan, həm qələm, həm teleskopla işləyən Fələk bu sualın cavabını tapmamışdı. İndi də bu sualın cavabını bilən yoxdur.

Səbir müasirləri ilə
Rəssam: Nədir Qasımov

Bu sual cavabsız qaldıqca isə Şirvanda hələ çox ulduzşünaslar, çox şairlər yaranacaq. Azərbaycan ədəbiyyatının sovet repressiyalarının məsum qurbanlarından olaraq erkən söndürülmüş, amma işığı heç vaxt kəsilməyəcək ulduzu Mikayıl Müşfiq demişkən:

Şair yeni-yeni sözlər bulacaq,
Kainat olduqca şeir olacaq.

Yəqin, elə bu gecə də Şamaxı rəsədxanasında şair ürəkli bir astronom növbəti dəfə özünə bu sualı verir: "Hansı daha güclüdür?.."

Xaqani Şirvani

CƏMALƏDDİN MUSİLİ İLƏ GÖRÜŞ VƏ ONUNLA SÖHBƏT

O söz həkiminə oxuduqca mən,
Bəyandı şeirimi təmiz ürəkdən.

O, sədəf ağzından səpdikcə gövhər,
Elə bil dolurdu dürlə dənizlər.

Həmişə çıxsa da dürlər dənizdən,
Neçə dürr dənizi yaratdı sözdən.

Dedi: Soruşuram, mənə söylə bir
Əslən haralısan, de, ismin nədir?

Dedim: tələbəyəm, həm də sözbilan,
Şirvan şəhərində doğulmuşam mən.

Xəlilullah olmuş dövründə atam,
Deməli, əslində, xarrat oğluyam.

Bəla kahasında xeyli oturdum,
Zəka barmağımı illərlə sordum.

Dedi: Necə gəlib çıxdın İraqa?
Nə üçün gəlmişsən bizim torpağa?

Dedim: oralara qıtlıq od vurdu,
Çörəyi şirindi, suları şordu.

Füsunkar olsa da təbiəti çox,
Lakin ağır keçir vəziyyəti çox.

Orada lal axır sərin bulaqlar,
Yanır, od püskürür hər yana dağlar.

Gərdişin əlilə o gözəl yerlər
Cəhənnamə dönmüş indi sərbəşər.

Nizami və Xatayi Göygölün sahilində
Rəssam: Bəyukə Mirzazadə

Şəhərin üstündə ucalır vulkan,
Orada neyləsin aqıl bir insan?

Oradan ki məni nəzər didirdi,
İqbalım İraqa çəkib gətirdi.

Sən şaha bildir ki, bu qərrib axşam
Onun dərgahına gəlib çıxmışam.

Məni qəbul etsin, minnət et şaha,
Doğru bir yol göstər o barigaha.

Dedi: Natamamsan, bil ki, hələ sən;
Qayıt, o məqama layiq deyilsən.

«Mənəm, mənəm» deyib, öymə özünü,
Həmişə müxtəsər eylə sözünü.

Cahildir özünü tərif edənlər;
«Çox bilirəm» demə, bilsən də əgər.

Boş söz insanların abırını tökür,
Yalan şirlərin də bağrını sökür.

Uzunçuluq igid adamların da
Bir dəfə dadına çatmamış darda.

Məntiqsiz, dəlilsiz yalan danışmaq
Nadan adamların işidir ancaq.

Əgər tavus kimi özünü öysən,
Xəcalət çəkərsən tavus kimi sən.

Görsə də əksini tuti aynada,
Özünü tanıya bilməz dünyada.

Lakin öz-özünü görməyən zaman
Daha da həvəslə danışar, inan.

Tərif xoşlasa da əgər bizim şah.
Bir söz sərrafıdır, yaxşı ol agah!

Fəzilət xələti saralmaz, solmaz,
Hər yeniyetməyə o, qismət olmaz.

Çoxu şərbət içər ədalətindən,
Heyif ki, qədrini bilməz hər yetən.

Dəryanın yanında bir damla nədir?
Sən heç, şahsa zəngin bir xəzinədir.

Bağlı xəzinəyə əlini atma!
Yatmış əjdahanı, gözlə, oyatma!

Az-az, təvazüylə danış sözünü,
Döşünə döyüb də öymə özünü.

Ustad qabağında əlibağlı dur,
Körpə uşaq kimi dilibağlı dur!

Hər kim acıdilli olsa, bil bunu,
Şahın qapısına qoymazlar onu.

Dil gülünc etməsin deyə insanı,
İnsan ağzı olmuş dilin zindanı.

Bəzən dil siyilmiş qılınca bənzər;
Sərvaxt ol, başını bədəndən üzər.

Can cəhənnəminə qapıçıdır dil,
Dilsizlik behiştin açardır, bil!

Balıq dilsizlikdə tapdı gücünü,
Tutdu göy üzündə Balıq bürcünü.

İlan haqadilli olduğu üçün
Cənnətdən azabla qovuldu bir gün.

Canını saxlamaq istəsən əgər,
Çalış ki, dilini saxla birtəhər.

Buradan tezliklə qayıt, birbaşa
Get, öz doğulduğun torpaqda yaşa.

Nasimin qəzalına illüstrasiya
Rəssam: Məral Rəhmanzadə

Məktəbdə elm oxu, fənn öyrən, dərs al,
Hər nə oxumusan, bir-bir yada sal.

Əcəmi olduğun yetər, indi sən
Get otur, bir az da ərəbcə öyrən!

Oğul, hələ xamsan, püxtə ol əvvəl,
Kəmal məqamına çat, İraqa gəl!

– Uzaqdan gəlmişəm, dedim, axı mən,
Əliboş qayıdım geri dönərkən?

Nə aparım burdan, sövqətdir deyə,
Qəhatlik içində qalmış ölkəyə?

Xacədən nə aldın? – deyə qonşular
Sorsalar, cavabım mənim nə olar?

Dedi ki: Al, durma, qayıt vətənə,
Apar bu üzüyü, töhfədir sənə.

Üzüyü verirəm, lakin sən görək
Qoruyasan onu göz bəbəyin tək.

Bu üzünün qaş bəhədir, düzü,
Camin gövhəridir, Cəşdidin gözü.

Dünyada nə qədər yanındadır bu,
Səninçün heç şeyin yoxdur qorxusu.

Bunun üzərində müqəddəs adlar,
Həm də mayasında şəfa səhri var.

Bu üzük zidd olmuş hər Əhrimənə,
Cəşdidən yadigar qalmışdır mənə.

Şirvanda qəhatlik güclənsə əgər,
O bələdən sənə bu, xilas edər.

Xaqani xalq arasında
Rəssam: Hafiz Zeynalov

Bu bir dövlətdir ki, çalış onu sən
Heç zaman, heç yerdə vermə əlindən.

Bu üzüklə Cəmşid "comardəm" deyə
Padişahlıq etdi yeddi ölkəyə.

Saxlaya bilməsən ömrün uzununu,
Bari şərafləndir ölkəndə bunu!

Şərbət möhrəsidir, zəhri tanıdar,
Əlində hər zaman olar bir meyar.

Yəqin çox olacaq gəlib istəyən,
Ancaq bir adama bağışlama sən.

Üzüyün üstünə bu sözləri yaz:
«Kimsəyə satılmaz və bağışlanmaz!»

Qorxuram əlinə üzük keçəndə
Bilməyəsən onun qədrini sən də.

Deyib, üzüyünü verəndə mənə,
Önlüdə üzük tərk etdim yenə.

Canına dualar etməklə həmişə
Təşəkkür söylədim yüz yol ürəkdən.

Onun qulluğunda öpərək yeri,
Sədi-əkbər kimi qayıtdım geri.

Gördüm ki, taleyim sevindi Haqdan,
Sevinclə, fərəhlə döndüm İraqdan.

Keçdim Kuhistanın sərhədlərini,
Yenə də Şirvanın gördüm şərinə.

Gördüm ki, adamlar tapdıqca fürsət,
Mənim üzüyümdən açırlar söhbət.

Danışdı üzüyün, görən-görməyən,
Əfsunlu, şəhərli möcüzələrindən...

Söhrəti yayıldı bütün hər yana,
Yetişdi bu xəbər böyük xaqana.

O, qasid göndərüb dərhal yanıma,
Qara-qorxu saldı mənim canıma.

Dedi: Razi qalsam töhfədən əgər,
Bu sənə şərəfdir, üzüyü göndər.

Camin mayəsidir üzük, yaxşı bil,
Səndə dustaqlığa o, layiq deyil!

Barmaqların ona layiqdir məgər?
Sənə dəmir üzük kifayət edər.

Cəmşid üzüyünü etmə oyuncaq,
O sənin başına belədir ancaq.

Dedim ki: şahımız insafli şahdır,
Belə bir rəftarı böyük günahdır.

Ədalət axtarar, deyirlər, şahlar,
Zülmkar olarsa, şahlar az yaşar.

Ədlin mühəndisi qurmasaydı bəs,
Qərar tutardımı bu mavi günbəz?

Şah dedi: Üzüyü gətir sat mənə,
Əvəzində şahər bəxş edim sənə.

Dedim: hədiyyədir, bunu satmaram,
Günəşin üzünə pəlçiq atmaram.

Dünyanın kimyası verilsə mənə,
Sənə bu üzüyü satmaram yenə.

Barmağıma taxıb gəzəndə hərdən
Sanki Aya qədər ucalıram mən.

Xızrın gördüyü o dərin dəryalar,
Üzüyün yanında bir damla olar.

Mən dirnaq tutarkən onu fələklər
İşıqdan doğan bir hilal zənn edər.

Səmada Günəş də qiblə edərək
Deyirdi: Bu üzük qütb olsun gərək.

Üzüm saralanda, qəlbim sınında
Mən qüvvət alardım ondan hər anda.

Bəzən əmmamənin düyünündə mən,
Ya da ki, cibimin küncündə bəzən

Gəzdirər... bir sırək üstünü örtər,
Gizlin saxlayardım onu birtəhər.

Alçaq adamların qorxusundan mən
Gizlədərdim evdə, bir küncdə bəzən.

Uzaqda olsaydım üzük qaşından,
Bir ağrı qalxardı sanki başımdan.

Ağıl sərhədini xəyal şeytani
Yararaq içəri keçən zamanı

Qəzəb Tuğan şahı tərəf çəkərdi,
Tamahım Təkin şah tərəfə idi.

Biri deyir: Xaslar məclisinə get!
Birisi deyərdi: Şahı tərəf et!

Mənsə bu döşəmə üstə oturdum,
Nə irəli getdim, nə geri durdum.

Lakin möhtac qalıb çörəyə bəzən,
Öydüm hər alçağın süfrəsini mən.

Bəzi məclislərdə çox utanmışam,
Qızıltək torpaqda tapdalanmışam...

Gah sadlıq anında düşdüm belaya,
Maraltək tuş oldum bir əjdahaya.

Xacarı Medain xarəbələri qarşısında
Rəssam: Təgi Təgiyev

Namərdlər bəzmində oldum piyala,
Dolandım əzabla hey əldən-ələ.

Şadlıq məclisinin bir adəti var:
Cami dolu alıb, boş qaytarlar...

Deyən, könül canım sınmamış hələ,
Heyif, çox gəzəcək o, əldən-ələ.

Madam ki, cami-Cəm olmadın, de bir,
Adi cama dönmək ar deyilmidir?

Bir gecə dalmışdım dərin xəyalə,
Fikirdən şişmişdi başım az qala.

Ağlım qulağımdan yapışdı birdən,
Vəhdət aləminə götürdü yerdən.

Bir əlimi qoydum ağlın çiyinə,
Bir ələ yapışdım əsayi-dinə.

Onların köməyi çox oldu, əlbət,
Gəlib doğru yola düşdüm, nəhayət.

Yeddiqat gözümə tez işıqlandı,
Doqquzqat ələ bil alışdı, yandı.

Gözümü dünyaya açarkən səhər
Al-əlvən don geymiş gördüm üfüqlər.

Bir gözəl baxış, bir aşiq ahi
Duydum, seyr edəndə gülən sabahı.

Gördüm bir ağ çadır qalxdı göylərə,
Odlu iplərisə sallandı yerə.

Bir qızartı tutdu göyləri bütün,
Ay da şəfaqına bəzəndi sübhün.

Füsunkar bir lövhə yaratdı səhər,
Bürüdü ətrafı müxtəlif səslər.

Açılan səhərin bu ülvyyəti;
Seyr ilə fəth etdim əbədiyyəti.

Qırx səhərdə nələr görmüşsə Adəm,
Tək birca səhərdə gördüm onu mən.

Səhərin bayrağı yüksələn zaman,
Birdən daxil oldu Xızr qapımdan.

Məni görən kimi gülümsəyərək
Açıldı siması onun qonçatağ.

Söhbətə başladı, yarımhilal
Açılar-açılmaz mən oldum halı.

O yarımhilal şölə saçarkən
Bir Günəş doğurdu hər sözdən inan.

Günəşi andıran parlaq sədəflə
Otuz iki ulduz parladı səflə.

Oturdu görüşə gələnlər kimi
Danışdı hər sözü bir gövhər kimi.

O gördü bir çöpə dönmüş bədənim,
Yaralı ürəyim yorgundur mənim.

Danışdı, başımdan ağrını aldı,
Ağrını dərdin öz başına saldı.

Sözləri güləbtək, hind kafuru tək
Başıma, üzümə səpələnərək

O güləb, o kafur çəkmədi bir an
Bütün ağrıları aldı canımdan.

Bu hörmətə əvəz düşündüm, ancaq
Mən ona nə verim töhfə olaraq?

Dilləndi qeybdən ağılın səsi,
Xızrın odlu sözü, isti nəfəsi.

Şəfa verdi, dərhal sən gəldin cana,
Xacənin üzüyü layiqdir ona, –

Deyərək üzüyü gətirdim həmə,ən,
Öpüb qarşısına qoydum onun mən.

Qiyətli peşqəsi süzüb diqqətlə,
Heyran qalıb ona, dedi heyratla:

– Cəmişdin möcüzü sənə əlinə
Haradan keçmişdir? Ağah etsənə!

Dedim ki: İraqa yolum düşərkən
Böyük xacə ilə tanış oldum mən.

Doğru yol göstərdi, ülfət bağladı;
Bu üzüyü mənə o bağışladı.

O da öz səxavət əlini açdı,
Bir üzük çıxardı – nur, şölə saçdı...

Alıb üzüyümün qoydu üstünə,
Töhfəmi üzümə qayıtardı yənə.

Dedi: Sağ əlinə tax bunu ancaq,
Digərini isə sol əlinə tax.

Hifz edər bələdən səni hər zaman,
Bunun biri sağdan, digəri soldan...

Daha sonra dedi: Burada dənən,
Qəlbi saf adamlar məclisində mən

Qonaqdim, onlarla dağlara getdim,
Nəçə mard adamlar mən söhbət etdim.

Keçdi məclisimiz şirin, səmimi,
O mehriban tayfa bir ipək kimi.

"Sənin bezək verdi o dəm ki Ayı"
Xəqənin qəzəlinə illüstrasiya
Rəqəm: Oqtay Sədiqzadə

Cox inco, çox zərif şeirlərindən
Ləzzət alırdılar, duydu bu mən.

Şeirini həyranla oxuyub onlar,
Böyük maraq ilə soruşurdular:

– Görən haralıdır bu söz ustadı?
Necədir elində şöhrəti, adı?

Dedim: Şirvanlıdır, adı Xaqani,
Yayıb şöhrəti, tutub hər yanı.

Sözün sərrafıdır, bir dahidir o,
Biliyin, ataşın məddahıdır o.

Mən sənin haqqında danışdım, qəraz...
Ağıllı adamlar dedilər ki, bəs

Bələ məharətli, dərin alimi
Bunca alçaq tutmaq eyib deyilmi?

Bələ bir ustadın o kor xəbislər
Qədr-qiyəmətin bilərmə məgar?

Mənə üz tutaraq dedilər bələ:
– Ey Xızr, get ona nəsihət elə.

Yar ol sənətkara ömrü uzunlu,
Xətadan, bəladan sən qoru onu.

Nəcib insanları dinləyib, hamın
Yanına yollanıb, gəldim uzaqdan.

İndi sözlərimi yaxşı dinlə gəl,
Qalsın xatirində bunlar mükəmməl.

Qulaq as! Sənə bir nəsihatim var;
Etibarsız olur bəzə rəngli ruzgar.

Durma kölgəsində ikirənglinin,
Olma heç nəhəngin felinə əmin.

Baxma nə rənginə, nə də iyinə,
Axşamın, səhərin gözəlliyinə!

Kişinin bəzəyi silahdır, inan,
Arvadın bəzəyi əniklə kirşan.

Yeddi min ildirsə yaşı adəmin,
Bir günlük görünsün gözündə sənin!..

Bela nəsihətlər verdikcə mənə
Döndü rəngim sarı qızıl rənginə.

Fürsəti qənimət bilincə, dərhal
Utana-utana elədim sual:

– Ey mələk sifətli, mənə söylə bir,
Deyirsən bu dünya bal rəngindədir.

Dünya həm ucadır, həm də ki alçaq,
Bu dünya nə zaman, de, məhv olacaq?

De, yazıq insanlar nə zamanadək
Ümidlə, qorxuyla ömür sürəcəklər?

Odlu körpülərdən keçmək olarmı?
Yoxsa ki, odlarda yanacaq hamı?

Beş hissini əlindən dünya torundan
Qurtulmaq mümkünmü bizlərə bir an?

Başımız üstündə bu yüksək çətir,
Qara əyri tağlı bu səhnə nədir?

Bu çevrə nə zaman bir qərar tutar?
Bu nöqtə nə zaman yerindən qopar?

Necədir o yanı xətt-üstüvanın?
Kimdir sakinləri bəs o dünyanın?..

Dalbadal suallar verdim mən ona,
Suallar gəlmədən əsla xoşuna.

Dedi: Çox aşkar görürəm ki, mən
Əhrimən sadası qopur qəlbindən.

Bağlayıb dünyaya xəyallar səni,
Həlin xatırladır yeniyetməni.

Həç belə danışmaz arif olanlar,
Sənin sözlərinə müxəlifət var.

De, nə vaxt qədər sən belə heyran
Çürük fəlsəfədən dəm vuracaqsan?

Əslinə baxanda, «fəlsəfə» sözü
«Səfeh» kəlməsinə yaxındır, düzü.

Ayrı bir mənası olmamış dərin,
Quranın, danışmaz bu hədislərin

Qabağında, yaqın, anlayır hər kəs,
Yunan fəlsəfəsi bir yuna dəyməz.

Vaz keç bu fikirdən, həç bənd olma sən,
Bir fülus yaxşıdır min fəlsəfədən.

Kəbəyə üz çevir, boş şeydən al çək;
Altıüzlü olma nərdin zəri tək!

Bir mənə kəsb eylə, məzmunsuz qalma,
Hübab günbəzi tək içi boş olma!

İkiüzlü olma! Bağsız, bədənsiz,
Daf kimi içi boş, üzü tərtemiz.

Şirin öpüş kimi bir an xoş gələn
Bəhərsiz işlərlə məşğul olma sən!

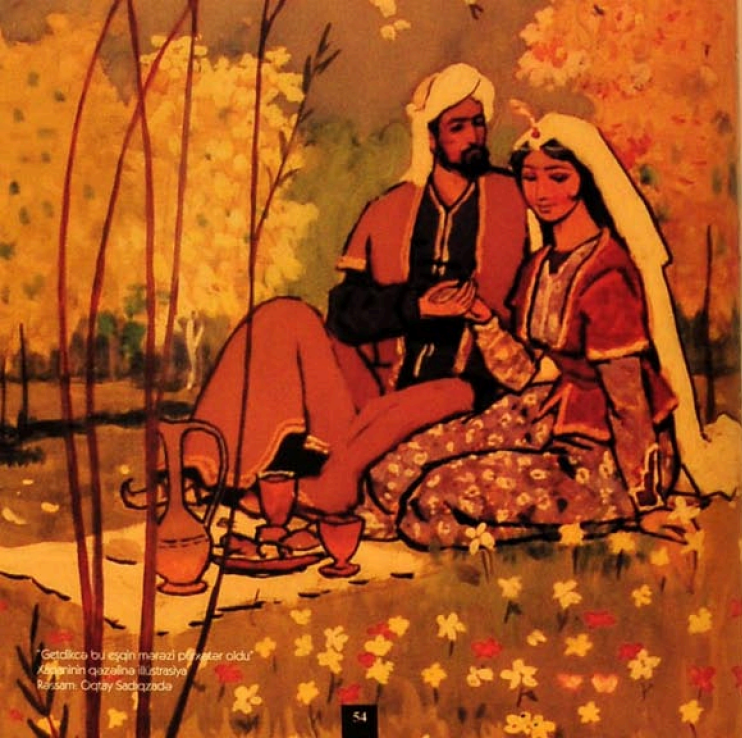
Özünə dayaq et həmişə dini,
Böyük sanma yunan Uqlidisini.

Dərs olmasın ucuz sözləri sənə,
Aldanma mənasız şəkillərinə.

Sən sünbülə tapşır çox dil tökməyi,
Hörümçəyə tapşır şəkil çəkməyi.

Hörümçək həndəsi olduğu üçün,
Yediyi-ıçdığı haramdır hər gün.

Şəriət haqqında mənə ver sual,
Möminlər haqqında ancaq xəbər al!

"Gedikce bu eşqin marazi pırlatar oldu"
Xəqəninin qəzəlinə illüstrasiya
Rəssam: Cəfər Sadiqzadə

Başına əhli-din papağı qoysan,
Papaq istəməzsən xaqandan, şahdan.

Papaqsız qalsan da, dərd çəkmə yenə,
Papaqsızlıq özü papaqdır sənə.

Papaqsız qalanın hər şeyi vardır,
Hər iki dünyada o, hökmüdədir.

Şöhrət papağına yoxdur etibar;
Onu itirənlər olur zəlil, xar...

Nə işlər törədir, yaxşı bax, cahan,
Cəmşid qul olmuşdur, dəvə hökmüran.

Hər zaman dəyişir hökmü dövrünün,
Dünya tulugudur su paylayanın.

Quruyub yapışar boş qalsa əgər;
Doldumu, şişərək partılmaq istər...

Bəlkə ruzi tapdım, deyə, bir qarın,
Sən nə vaxta qədər bu alçaqların

Bərəkətsiz olan süfrələrindən
Çörək qırıntısı düşürəcəksən?

Gedib hər qapıda olmasan köpək,
Fikrin ayrı olmaz it quyuğu tək.

İş adamı deyil naəhl olanlar,
Onlarda bir çikrin it xisləti var.

Qaç, bu dinsizlərin qulluğundan, kaç,
Haqqın qapısını ehtiramla aç!

Şər dolu qapıdan uzaqlaş daha,
Xaqanı, get sığın vahid Allaha!

MƏDAİN XƏRABƏLƏRİ

İbratla bax, ey könlüm, bu aləmə gəl bir an,
Eyvani-Mədaini ayineyi-ibrat san.

Dələylə gūzar eylə bir dəfə Mədainə,
Bir Dələ sən gözədən torpağına tök nalan.

Bax, Dələ tökər gözədən yüz Dələ qədər qan-yaş,
Göz yaşı deyil, atəş süzməkdə yanğından.

Bax, Dələ köpüklənmiş, hər dalğa dodağında
Bir eylə uçqudur ki, doğmuş könül ahından.

Gör Dələnin həsrətdən bağı necə yanmışdır,
Söylə, eşidibsanmi, su odda ola büryan?!

Dəryaya verir Dələ illərlə tükənməz qan,
Sən Dələyə bir pay ver, gözədən tökərək al qan.

Qopsa dodağından ah, qəlbindən alov hərəhə,
Tən yarı donar Dələ, tən yarı saçar vulkan.

Zəncirə düşən Dələ zəncir kimi qıvrılmış,
Eyvani-Mədaini görək yer ilə yeksan.

Göz yaşları dil açsın, eyvana xitab etsin,
Bir kəlmə cavab alsın qəlbini qulağı ondan.

Başlar öyüdə hər an diş-diş divarı qəsrin,
Sanki dil açıb söylər tarixini hər dəndən.

Bayquşların ahından ağır başımız daim,
Göz yaşı güləbiylə et dərdimizə dərman.

Hər bülbülü bir bayquş, hər nəğməni bir növha,
İzlər bu cahan içrə, olma buna, gəl, heyran.

Bir ədl sarayıkən zülm ilə xarab olduq,
Zalimlər olan qəsrə gör neyləyəcək dövrən.

Sarsıtdı kim əflaka qalxan belə eyvani,
Göylərdəki qüvvətmi, etdi ya fəlak viran?

Ağlar gözümə güldün, sordun: Bu nə matəmdir?
Çox gülməlidir burda hər ağlamayan insan.

Nəsiminin qəzəlinə illüstrasiya
Rəssam: Oqtay Sədiqzadə

Nə zalı Mədainin Kufə qarısından kəm,
Nə hicrəsi təndirdən naqis tutular bir an.

Kufəylə Mədaini mənada bərabər tut,
Təndir qala qəlbinlə, gözdən tələb et tufan.

Bir vaxt bu eyvanın astanasını, üzlər
Saldıqları nəqş ilə etmişdi nigaristan.

Burda nökr olmuşdur Babil şahı illərə,
Bu qəsra qulam olmuş bir vaxt şahı-Türküstan.

Etmiş buradan bir gün şiri-fələkə həmlə
Cürətlə o aslan ki, yonmuşlar onu daşdan.

Zənn eylə o əyyamdır, fikr ilə nəzər sal, gör,
Dərgah haman dərigah, meydan haman meydan.

Söylər: Ayağın bərk bas, göz yaşını tök rahat,
Biz torpaq olub getdik, sən də diri torpaqsan.

Atdan yerə en, üz sürt torpağına, seyr eylə,
Fil pəncəsi altında şahkən mat olub Neman.

Yox filləri Neman tək torpağa salan şahlar,
Fil kimi gecə-gündüz onları əzər dövrən?!

Təqdirdə baxın, bir vaxt fil aciz edən şahlar
Şahmatda qalıbdır mat bir fil kimi sərgərdan!

Nuşirəvanın qanın Hürmüz qafa tətində
İçmiş, belə məst olmuş torpaq dediyin otşan.

Tacında onun bir vaxt vardisa nəsihətlər,
Minlərcə nəsihət var beynində bu gün pünhan.

Kəsra ilə narıncı, Pərviz ilə tərşunu
Çoxdan unudulmuşlar, torpaqla olub yeksan.

Düzdürdü qızıl tərşun öz süfrəsinə Pərviz,
Süfrə bəzənib oldu zar səbzəli bir bostan.

نقشه جهان
تأليف: محمد باقر
رسم: علی آقا

Pərviz yox olmuşdur, ondan daha söz açma,
Get «Kəmtərəku» söylə, zərdən tərə yox alan.

Sordun: Hara getmişlər indi o böyük şahlar,
Bir hamilədir torpaq, çox udmuş o, şah, xaqan.

Çox gec doğacaq torpaq, qayda belədir əslən,
Tez nütfə tutan kəslər doğmaz o qədər asan.

Meynə yetirən meydir Şirinin ürək qanı,
Pərviz cəsədindədir ol küp ki, qoyar dehqan.

Udmuş nə qədər, bilsən, zalimləri bu torpaq,
Lakin yənə doymaz bu acgöz adam udmaqdan.

Körpə qanını sürtər rüxsarına ənləktək,
Bu döşü qara kaftar, ağ qaşlı bu biiman.

Xaqani, bu dərğahdan sən daima ibrət al,
Ta almaq üçün ibrət gəlsin qapına Xaqan.

Dərviş bu gün umsa şahlar qapısından pay,
Dərvişdən umar bir gün ruzi, onu bil, soltan.

Adət belədir: Məkkə töhfə verər hər şəhərə,
Sən töhfə Mədaindən al, qoy bəzənə Şirvan.

Hər kəs aparan təsbeh çün Cəmrə gilindədir,
Təsbeh al o yerdən ki, torpağa dönüb Səlman.

İbrətlə bu deryaya bax, dadlı suyundan iç!
Olmaz keçsən atşan bu Şətt kənarından.

Kim gəlsə səfərdən, bil, bir töhfə verər dostə,
Qoy ərməğanın olsun hər dostuna bu dastan.

Bax gör ki, bu şeir içrə nə sehr yaratmışdır,
İsa kimi bir sərsəm divaneyi-hikmətdən.

Canım nə qədər var, mənə canan sən olarsan,
Candan da əziz olsa bir insan, sən olarsan.

Sən indiyədək qəlbim üçün qəlb idin, ey yar,
Bundan sonra da canım üçün can sən olarsan.

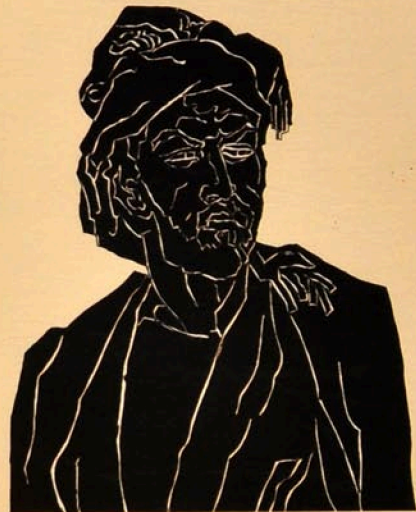
Hər yarəm, əgər olsa, onun məlhəmi sən sən,
Hər dərdim olarsa, ona dərman sən olarsan.

Könlün necə istərsə, elə ver mənə fərman,
Ömrüm nə qədər var, mənə sultan sən olarsan.

Eylərsən əgər şərhin iman ilə küfrün,
Baş hərflə sərlövhəyi-divan sən olarsan.

Bundan belə aldatma məni küfrə, dinlə!
Xaqaniyə həm küfr, həm iman sən olarsan.

Xaqani nədir? Gəlsən əgər, ey gözü səhlə!
Əlbət ki, Xaqaniyə xaqan sən olarsan.

İmadəddin Nəsimi

MƏNDƏ SIĞAR İKİ CAHAN

Məndə siğar iki cahən, mən bu cahana sığmazam,
Gövhəri-laməkan mənəm, kövnü məkanə sığmazam.

Ərş ilə fərşü kafü nün məndə bulundu cümlə çün,
Kəs sözünüvü əbsəm ol, şərh-i boyanə sığmazam.

Kövnü-məkandır ayatım, zatidürür bidayətim,
Sən bu nişanla bil məni, bil ki, nişanə sığmazam.

Kimsə gūmanū zənn ilə olmadı haqq ilə biliş,
Haqqi bilən bilir ki, mən zənnü gūmanə sığmazam.

Surətə baxū mənini surət içində tanı kim,
Cism ilə can mənəm, vəli, cism ilə canə sığmazam.

Həm sədəfəm, həm inciyləm, haşrū sirat əsinciyəm,
Bunca qumaşū rəxt ilə mən bu dükənə sığmazam.

Gənci-nihan mənəm, mən uş, cyni-ayan mənəm, mən uş,
Gövhəri-kan mənəm, mən uş, bəhrəvü kanə sığmazam.

Gərçi mühiti-azəməm, adım Adəmdir, Adəməm,
Tur ilə künsəkan mənəm, mən bu məkanə sığmazam.

Can ilə həmi cahən mənəm, dəhr ilə həmi zaman mənəm,
Gör bu lətifeyi ki, mən dəhrü zamanə sığmazam.

Əncüm ilə fələk mənəm, vəhy ilə həmi mələk mənəm,
Çək dilinivü əbsəm ol, mən bu lisənə sığmazam.

Zərrə mənəm, Günəş mənəm, çar ilə pəncü şeş mənəm,
Surəti gör boyan ilə, çünki boyanə sığmazam.

Zat iləyləm sifət ilə, gülşəkəram nəbat ilə,
Qədr iləyləm bərat ilə, bəstə dəhənə sığmazam.

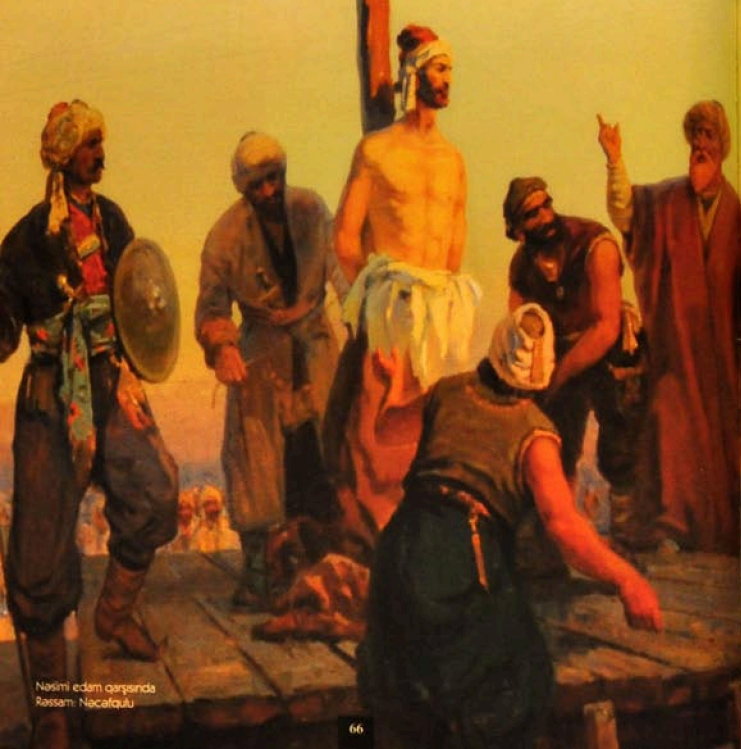
Narə yanan şəcər mənəm, çərxdə çıxan həcər mənəm,
Gör bu odun zəbanəsini, mən bu zəbanə sığmazam.

Şəhd ilə həmi şəkər mənəm, Şəms mənəm, Qəmər mənəm,
Ruhi-rəvan bağışlaram, ruhi-rəvanə sığmazam.

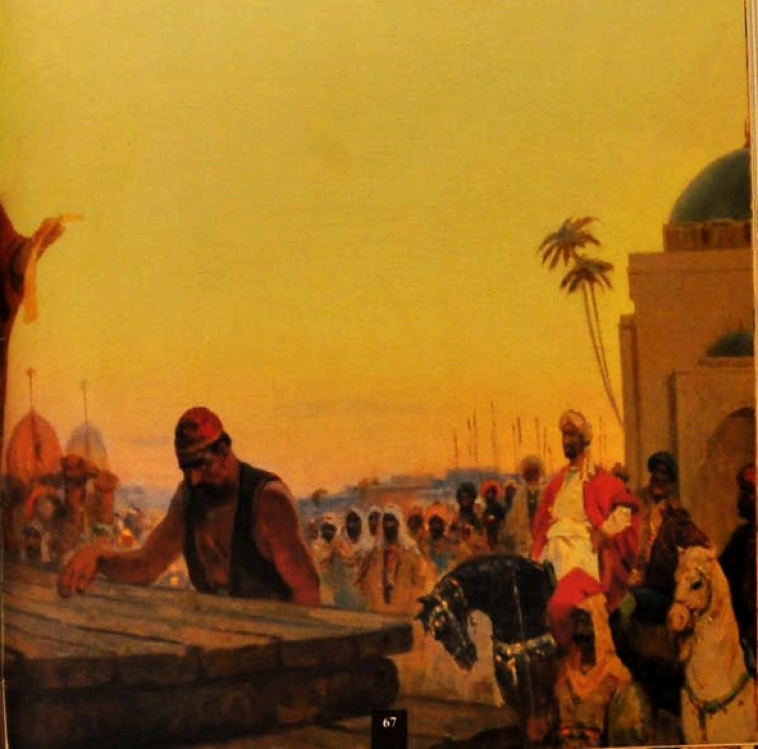
Tir mənəm, kəman mənəm, pir mənəm, cavan mənəm,
Dövləti-cavidan mənəm, ayinədənə sığmazam.

Gərçi bu gün Nəsimiyəm, haşimiyəm, qureysiyəm,
Məndən uludur ayatım, ayətə, şənə sığmazam.

Nəsimi edam qarşısında
Rəssam: Nəcəfqulu

Rəvamıdır, rəvamıdır, həbib,
Ki, oda yandırasan mən qəribi?

Məni bu dərdi-əşqə sən buraxdın,
Yenə sənən bu dərdimin təbibü.

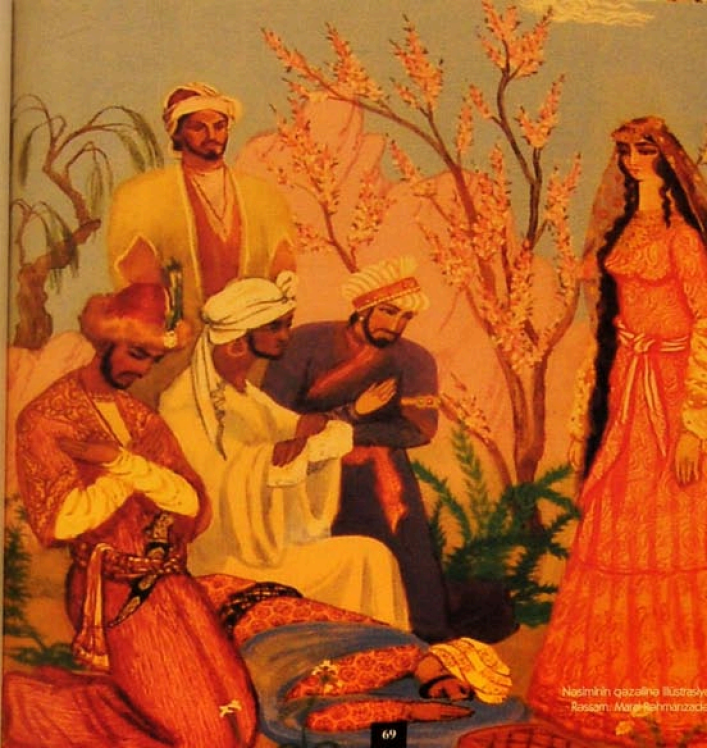
Cəmalın gülşənindən, haşolillah
Ki məhrum döndərəsən əndəlibü.

Qaşın mehrabına baş qoymayanlar
Məgər boynunda bağlıdır səlibü.

Canımdan kəsmişəm, dilbər, ümidi,
Vəli səndən kəsər bilmən rəqibi.

Yazar kirpiklərin: "Nəsrən minallah"
Oxur dodaqların: "fəthən qəribi".

Nəsiminin bu xublar firqətindən,
Cəfavü dərd imiş ancaq nəsibi.

Ayrılıqdan yar mənim bağrımı büryan eylədi,
Özünü bir yana saldı, məni bir yan eylədi.

Zəfərana bənzimi döndərdi ol birəhm yar,
Düşməni xəndan edib, dostunu giryən eylədi.

Aldı könlüm, qılmadı ol bivəfa bir göz vəfa,
Yıxdı məmur şəhrini, gör necə viran eylədi.

Canımın zəxmindən, ey can, xəb gəlməz eynimə,
Cığarında zəxmi-peykan, tiri-müjgan eylədi.

Eşidərsə, daş ərir, həsrətdə ahu zarımı,
Ol güləndam yarı gör könlümü zindan eylədi.

Cəhd qıldım çox, vüsala yetmədim, çəkdim fəraq,
Tədbir ana neyləsin, təqdiri yazdan eylədi.

Ey Nəsimi, sübhidəm var, ərz qıl dildarə sən,
Qəmzayə versin nəsihət, yoxsa çox qan eylədi.

Nəsiminin qəzəlinə illüstrasiya
Rəssam - Sənan Qurbanov

Ay ilə Günəş üzün heyranıdır,
Mişk ilə ənbər saçın tərzanıdır,
Çün Nəsimi aləmin sultanıdır,
Dövr anın, dövrən anın dövranıdır.

Həqqə yar ol, ey könül, yar ol, yetər,
Həqqi çün yar eylədin, var ol, yetər,
Nurə nur ol, narə ol nar, ol, yetər,
Adəmə oldur səzavar, ol yetər.

Hər nə Yerdə, Göydə var, adəmədə var,
Hər nə ayda, ildə var, adəmədə var.
Hər nə əldə, üzdə var, qəddəmədə var,
Həqq sözün fəhm etməyən adəm də var.

Aynıqədən yar mənim bəğrini bürün eylədi,
Özünü bir yənə sədi, mənə bir yən eylədi.
Nəsimi

Nəsimi müəllifin çalçıyli miniatür

Vəhdətin şəhərində seyrən edənlərəm,
Mən sənə cismində heyran edənlərəm,
Gəncimi adəmədə pünhan edənlərəm,
Adəmi həm Haqq, həm insan edənlərəm.

Kim ki Haqqdan tutmadı pənd, ey kişi,
Enmədi Haqqdan onun hərgiz işi,
Adı nə erkəkdir anın, nə dişi,
Çeynəsin barmağını anın dişi.

Seyid Əzim Şirvani

«ƏKİNCİ» QƏZETİNƏ YARDIM ÜÇÜN

Əssalam, ey əhaliyi-zişan!
Ey olanlar bəla oxuna nişan.
Nə bəla? Cəhlü dərdü nadanlıq,
Ey tutan cəmini pərişanlıq!
Neçə müddətdi ki, Həsənboyi-zar,
Hüsni-tədbir ilə o fəxri-kibar,
Öz qədimi lisanımızda haman
Qəzetə çapını edib ünvan.
İzin hasil qılıbdı dövlətdən;
Biz görək dəm vuraq səadətdən.
Özünə gərçi yoxdu faidəsi,
Leyk var xalqa feyzi-zaidəsi.
Feyzi-əvvəl budur ki, müxtəsəri,
Yetirir ol cənab hər xəbəri.
Oluruq hali-ələmə vaqif,
Bu biza bəs deyilmə, ey arif?
Feyzi-sani budur ki, hikmətdən,
Şərh edir kəsbdən, ziraətdən.
Əkibən elm toxmünü o cənab,
Məzrəi-ələmi edir sirab.
Ol biza bir səhabə-rəhmətdir,
Baisi-abruyi-millətdir.
Gərçi hər dildə var qəzetlər çox,
Biza ondan və leyk, faidə yox.
Bilmirik rus, ya firəng dili,

Molla və çoban Əhvalatı
Seydi Əziz Şivaninin səhnəsi üzrə illüstrasiya
Rəssam: Kazım Kazımoğlu

Hər dilin rəmzini öz əhli bili.
 Bizdə yox rusi, həm firəngi səvad,
 Olmuşuq türki, farsiyə mötəd.
 Onu da hiç bilmirik kamil,
 Əksəri-xalq avamdır, cahil.
 Bəs «Əkinçi» biza münasibdir,
 Qiyməti yaxşı, mali-kasibdir.
 Bəs «Əkinçi» cəlalımızdı bizim,
 Nəsihi-xoşmaqalımızdı bizim.
 Say edin, ey gürühi-niksifat!
 Etməsin ta bizim «Əkinçi» vəfat.
 Sonra göydən əgər enə İsa,
 Edə bilməz o mürdəni əhya.
 Ey «Əkinçi» xirid edən kəslər,
 Verməyə cəngdən «Əkinçi» xəbər,
 Qəzəti tərk etməyin zinhar,
 Nə görək biza o nəqlü güzar.
 Qədəğandır o növ söhbətlər,
 Eşidin pəndlər, nəsihətlər.
 Biz görək say edək məişət üçün,
 Sənəti kəsb üçün, ziraət üçün.

ÖYÜD

Ey oğul, bu dəlili-bişəkdir,
 Adəmi-bisavad eşşəkdir.
 Rəmzi «həl yəstəvi» müdəlləl imiş,
 Bilməyəndən bilən kəs əfzal imiş,
 Həqq buyurmuş ki, ittilafi-lisan,
 Nəmətimdəndir, ey gürühi-cahan!
 Kim ki, bəs, bir dil eylədi hasil,
 Oldu bir nəmətə o kəs vasil.
 Cəhd qıl nəməti-tamamə yetiş.
 Elm təhsil qıl, məqamə yetiş.
 Ey oğul, hər lisana ol rəğib,
 Xassə ol rus elminə talib.
 Onlara ehtiyacımız çoxdur,
 Bilməsək dil, ilacımız yoxdur.
 Çatmayıb şərdən biza bu xəbər
 Ki, ərəbdən səva dil oldu hədə.
 Nə ərəbdir Xuda, nə rumü, nə zəng,
 Nə həbəşdir, nə rusdur, nə firəng.
 Xah Boq, xah Tanrı, xah Xuda,
 Birdi mənada, ey düri-yekta.
 Ləfz edərsə ifadə mənani,
 Sərf edər əhli-mərifət anı.
 Ey oğul, bil bu rəmzdən mətləb,
 Deyil əlhəq lisan, lisani-ərəb.
 Həqq özü hər lisana danadır,
 Hər lisan Həqq yanında zibadır.

Köpəyə ehsən
Seyid Əziz Şirvaninin səltənəti üzrə illüstrasiya
Rəssam: Kərim Kərimzadə

Var bizim dörd kitabımız, ari,
Hər biri bir lisan ilə cari.
Biri Tovrat idi giranmayə,
Gəldi ibri dilində Musayə,
Biri İncil idi, birisi Zənbur,
Hər biri bir lisan ilə məşhur.
Çün Məhəmməd ərəbdən etdi zühur,
Öz lisanında qıldı Həqq məmur,
Türkdən göndərəydi gər anı,
Türki dildə olurdu Qurani.
Xassə kim məzhəbi-imamiyyə,
Xah Bağdadü xah Şamiyyə;
Cümlə bu etiqada guyadır
Ki, nəbi hər lisana danadır.
Xah rusi lisani, xah firəng,
Bilir anı imami-bəfərhang.
Bir lisani ki, bəs bilirmiş imam,
Sən də bilsən nə eybi, ey gümnam!

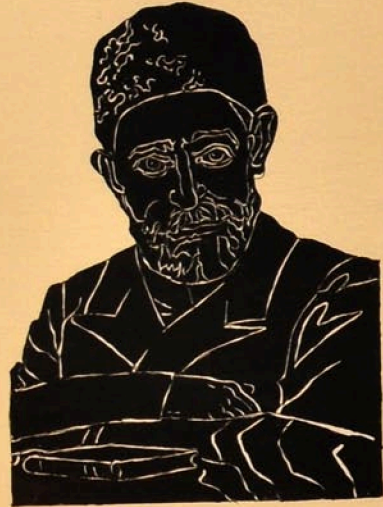
ƏKİNCİ VƏ XAN

Bir əkinçi gedirdi məstana,
Yolda ol rast gəldi bir xana,
Xanı görcək yazıq baş endirdi,
Gör onu xan nə günə dindirdi.
Dedi: Ey it, kənara çıx yoldan!
Nə çıxırsan donuz kimi koldan?!

Gördü bu iltifatı çün xandan,
Zövqdan oldu gül kimi xəndan.
Evinə daxil oldu xürrəmü şad,
Övrəti gördü onda vəcdi-ziyad,
Dedi: Ey dasi bir hilali-mübin,
Xirmənin üstə xuşəçin Pərvin!
Məzrəi-imtizacə danəfəşan.
Sünbülə şəkli sünbülündən ayan.
Nədi bu bəhcətü sürurə səbəb?
Tez bəyan et görüm nədir mətləb?

Dedi: Bəylər yanında xani-kibar,
Yoldan ikram ilə edirdi gūzar,
Dayanıb xanə eylədim künuş,
Məni dindirdi xani-sahibi-huş.
Dedi: Bu olmaz, ey bülənd əxtər,
Səni xan dindirə, edim bəvər?
Nə deyib xan sənə, bəyan eylə,
Dür-ci-ləl aç, gülhərfaşan eylə.
Atılıb düşdü bir zaman dehqan,
Həvəsi sakit oldu, qıldı bəyan.
Dedi ki, xan dedi: «Çıx, it, yoldan,
Nə çıxırsan donuz kimi koldan?»

Bizə xan iltifatı peydadır,
Bir səadətədi, feyzi-üzmadır,
Bizə bu vəchi-iftixar olsun,
Nəsl-binnəsl yadigar olsun.

Mirzə Ələkbər Sabir

BAKİ FƏLƏLƏRİNƏ

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fələ də özün daxili-insan edir imdi.

Olmaz bu ki, hər əmrə daxilət edə fələ,
Dövlətli olan yerdə cəsarət edə fələ,
Asudə nəfəs çəkməyə halət edə fələ,
Yəinki hüquq üstə ədavət edə fələ.

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fələ də özün daxili-insan edir imdi.

Fələ, mənə bir söylə, nədən hörmətin olsun?
Axır nə səbəb söz deməyə qüdrətin olsun?
Əl çək, bala, dövlətlilərə xidmətin olsun,
Az-çox sənə verdiklərinə minnətin olsun!

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fələ də özün daxili-insan edir imdi.

Dövlətli, amandır, özünü salma bolaya,
Fələ sözü haqq olsa da, baxma o sədaya,
Yol vermə nəfəs çəkməyə, hərgiz, fəqaraya,
Öz şanını puç eyləmə hər biserü paya!

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fələ də özün daxili-insan edir imdi.

Aldanma, fəqirin olamaz əqli, zəkası,
Çün yoxdur onun sən kimi pakizə libası,
Yox sərvəti, yox dövləti, yox şalı, əbası,
Var köhnə çuxası, daxi bir təkə qəbası.

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fələ də özün daxili-insan edir imdi.

Nizami Gəncəvi adına
Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin
ekspozisiyasında Mirzə Ələkbər Sabirə
həsr olunanmış gücə

İstərsən əgər olmağa asudə cahanda,
Ta olmayasan qamlara aludə cahanda,
Fələ üzünə baxma bu bihudə cahanda,
Öz fikrini çək, ol dəxi fərsudə cahanda.

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fələ də özün daxili-insan edir imdi.

Gör millətinin dərini, axtarma dəvasın,
Əl çəkmə yetimin başına, kəsmə sədasın,
Zinhar, qoyub dəhirdə bir xeyr binasın
Yad eyləmə, şad eyləmə millət fəqərasın...

Bu çərxi-fələk tərsinə dövrən edir imdi,
Fələ də özün daxili-insan edir imdi.

ƏKİNCİ

Məzlumluq edib başlama fəryadə, əkinçi!
Qoyma özünü tülkülüyə, adə, əkinçi!

Bir üzrlə hər gündə gəlib durma qapımda,
Yalvarma mənə, boynunu kəc burma qapımda.
Gahi başına, gahi döşünə vurma qapımda,

Ləğv olma, ədəb gözlə bu məvadə, əkinçi!
Lal ol, a bəlam, başlama fəryadə, əkinçi!

Xoş keçmədi il çöllüyə, dehqanə nə borcum?
Yağmadı yağış, bitmədi bir danə, nə borcum?
Əsdi qara yel çəltiyə, bostanə, nə borcum?

Getdi mənə nə fələliyin bədə, əkinçi?!
Lağ-lağ danışib başlama fəryadə, əkinçi!

Aldı dolu əldən sərü samanını, neylim?
Yəinki çəyirtkə yedi bostanını, neylim?
Verdin keçən il borcuna yorğanını neylim?

Ol indi palaz satmağa amadə, əkinçi!
Lal ol, a bəlam, başlama fəryadə, əkinçi!

Söz açma mənə çox çalışıb, az yeməyindən,
Canın bəcohənnəm ki, ölürsən, deməyindən!
Mən gözləmənəm, buğda çıxar, ver bəbəyindən!

Çəltik də gətir, arpa da, buğda da, əkinçi!
Yoxsa soyaram lap dərini, adə, əkinçi!

Sən hey de: yoxumdur, çıxarıb canını allam!
Vallahı oyub dideyi-giryanını, allam!
Şallağa tutub peykəri-üryanını, allam!

Mirza Əliakbar Səbirin portreti və «Xiofopnoma» motivləri
Usta: Səbir Məmmədov

Öz halımı sal indi özün yada, əkinçi!
Lağ-lağ danışıb başlama fəryada, əkinçi!

Cütü babasan, buğdanı ver, dəri yeyərsən.
Su olmasa, qışda əridib qarı yeyərsən,
Daşdan yumuşaq zəhr nədir, mən yeyərsən,

Öyrənməmişən ot-yağa dünyada, əkinçi!
Heyvan kimi ömr eyləmişən sada, əkinçi!

Lakin mənim insanlıq olub vəzi-mədarım,
Bəyzadəyəm, asayışdır cümlə qərarım,
Meysiz, məzasız bitməz olur şamü nəharım;

İştə belədir haləti-bəyzadə, əkinçi!
Bəyzadələrin rəsmi budur, ada, əkinçi!

Mirzə Ələkbər Sabirin «Şirvanlı» şeirinə illüstrasiya
Rəssam: Nəcəfqulu

ƏHVALPÜRSANLIQ, YAXUD QONUŞMA

- Nə xəbər var, Məşədi?
- Sağlığın!
- Az-çox da yənə?
- Qəzet almış Hac Əhməd də...
- Bə! Oğlan, nəmənə?
- Sən özün gördün alanda?
- Belə nəql etlədilər...
- Dəxi kim qaldı, Xudaya, bu vilayətdə mənə?!
- Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır.
- Dini, imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
- Dəxi bir başqa xəbər?
- Hac Cəfərin oğlu Vəli,
- Uşkolaya qoyub oğlun...
- O qurumsaq da?
- Bəli!
- Sənə kim nəql eləyirdi bu sözü?
- Bilməm kim idi.
- Elə isə ona da min kərə lənət deməli...
- Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır.
- Dini, imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
- Dəxi bir başqa xəbər yoxmu?
- Tanırsan Qəfəri?
- Nə Qəfər? Hansı Qəfər?
- Mirzə Mənafin padəri.
- Tanıram!
- Dün o da bir şübhəli kəsle danışib...
- Kim deyirdi?
- Yedici Xansənəm arvadın əri.
- Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır.
- Dini, imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
- Yənə bir başqa xəbər varmı?
- Bizim qonşu Kərim...
- A... a... a...
- Bəli, hə... hə...
- O nə quyrıb, de görüm?
- «Molla Nəsrəddin» alıb, həm özü, həm oğlu oxur.
- El bütün kafir imiş ölkədə, yoxmuş xəbərim...

Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
Dini, imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
Mənə bir boyla xəbər çatdı: Səməd dam-daşını
Satıb, unverseta göndərmək üçün qardaşını...
– Bu xəbər doğrudur, ancaq bunu da bilməlisiz:
Özü də çəkmə geyib, saç da qoyubdur başına...
– Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
Dini, imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
Bir belə söz də deyirlər ki, sizin Kalba Aşır,
Yeni məktəbcilər ilə geca-gündüz yanaşır...
– Bəli, düzdür bu dəxi...
– Heyf o dövlətdən ona!
Dövlət azdırdı onu, dini-Xudadan uzaşır...
Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
Dini, imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
Doğrudurmu ki, Bədəl də qoyub ağzın yabana,
Danışır bir para sözlər ki, dəyir rövzəxana?
– Bəli, qurbanın olum, lap o çıxıb məzhəbdən!
Görməyirsənmi, şişib boynu, dönüb bir qabana?
– Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
Dini, imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır!
O qurumsaq Cəbi də gözləməyir hörmətimi,
Burda-orda, belə derlər ki, edir qıybətimi...
– Bəli, hətta bu işin üstə onun arvadına söymüşəm!
– Borcun odur gözləmişən qeyratimi...
Mən də hər daim ona yağdıraram lənətimi,
Başlayıb dəvətimi, arz edib hacətimi,
Vəqfi-nifrin edərdəm həm günümü, saatimi,
Deyərdəm xəlqə: bu bədinin işi qullabıdır,
Siz də lənət oxuyun, çünki bu məlun babıdır!

"Oğul mənimdir əgər, oxutmuram, al çəkini!"
Mirzə Ələkbər Sabirin şeirinə illüstrasiya
Əziz Əzimzadənin çəkdiyi illüstrasiyanın surəti
Rəssam: Mursel Nəcəfov

TƏK SƏBİR

Ta gəlirik biz də bir az anlayaq,
Məhzəri-irfanda vurur tək səbir;
Ya deyirik işləri sahmanlayaq,
Məclisi-ayanda vurur tək səbir.

İstəyirik bir iş açaq filməsəl,
Söyləşirik bir-iki il laəqəl,
Ta deyilir pul verin, ağısın əməl,
Ölkədə, hər yanda vurur tək səbir.

Yalxı bizi eyləməyib mübtəla:
Səfheyi-Qafqazı dutub bu bəla;
Qaxda, Qazaxda, Şəkida bərməla,
Şişədə, Şirvanda vurur tək səbir.

Lakin o yerlərdə gedir, durmayır,
Bir elə layiqli kələk qurmayır,
Gəncədə derlərsə vurur, vurmayır,
Eylə ki, Salyanda vurur tək səbir.

Andıra qalmış nə yaman səslənir!
Söz deməyə vermir aman, səslənir!
Ox atılır, sanki kaman səslənir!
Sahəti-meydanda vurur tək səbir.

Hərzə nə şura və nə məclis bilir,
Nə düşünür yaxşı, nə bir pis bilir,
Qorxmur, utanmur, nə də bir his bilir,
Hicrədə, dükkanda vurur tək səbir.

BALACA SƏHNƏ

Məşruta xəbəri İran kəndçilərinin qulağına yetişdiyi zaman bir nəfər qoca əkinçi əkinin içində səcdəyə yığılıb dedi:

Səd şükr ki, oldu nur baran
Məşruta ilə bu xaki-İran;
Rəxnə yetişib binayi-zülmə,
Yer qalmadı kədxudayi-zülmə;
Zülmün, sitəmin çirəği söndü,
İran yenə bir behiştə döndü;
Hakimlərin ixtiyarı bitdi,
Dehqanların iztirarı bitdi;
Bundan sora rəncbər döyülməz,
Nahəq yerə binəvə söyülməz;
Salmaz bizi mülkədar rəncə,
Qurmaz bizə bir daha şikəncə.

Yazıq bu şeiri oxur-oxumaz nəgah divan tərəfindən bir nəfər fərraş hazır olub əkinçinin, əhli əyalının gözü önündə qollarını bağlayıb at qabağında (piyada) ayaqla onu ərbabın qapısına gətirdi.

Ərbabın gözləri qızarmış, əlində bir təlimi dışarı çıxıb əkinçini gördükdə dedi:

Ha... kəndçi, bir ay keçir ki, xırmən
Ötdü, nəralərdə qalmısan sən?
Məhsulu bütün özün götürdün,
Ərbaba nə pişkəş gətirdin?
Bostandakı meyvəcati dərdin,
Aya, de görək, biza nə verdin?
Nə buğda, nə arpa çatdı səndən,
Nə lobya, nəxud, nə paxla, ərzən;
Lazım sənə indi min üqubət,
Ta ibrət ala bütün rəiyyət.

Biçərə əkinçi, boynu çiyində, tamam bədəni əsə-əsə, qorxa-qorxa baş endirib ərz etdi:

Allaha qəsəm ki, mən fəqirəm,
Kəç-külfət əlində dəstgiram,
Ötfəli-səğirə pasibanəm,

Avareyi-əklü şübbü nanəm;
Məlum cənabınızdır, ər bab,
Bu il quraq oldu, tapmadıq ab,
Əkdiklərimin tamamı yandı,
Fəryadların göyə dayandı;
Vallah, özümüz də qalmışıq ac,
Bir parça quru lavaşa möhtac.

Ərbab kəndçidən bu sözləri eşidincə ağzı köpürmüş, gözləri hədəqdən çıxmış bir halatda qışqırır:

– Uşaqlar, fəlaqqa, çubuq hazır edin, od yandırın, şiş qızdırın!

Bu əsnada dörd nəfər zalım əllərində şallaq biçərə kəndçinin ayaqlarını möhkəm bağlayıb fəlaqqaya salıb döyməyə başlayırlar.

Ərbab:

– Vur, vur ki, gətirməyibdir arpa!

Əkinçi:

– İnsan dözməz bu şarpa-şarpa!

Ərbab:

– Vur, vur ki, bir az da məst-kaməm!

Əkinçi:

– Canım çıxar, vurma, bidəvaməm!

Ərbab:

– Vur, vur ki, nə yağ verib, nə qaymağ!

Əkinçi:

– Vurma ki, deyil inəklərim sağ!

Ərbab:

– Vur, vur ki, bunu qudurtdu məclis!

Əkinçi:

– Vurma, məni hakim etdi müflis!

Ərbab:

– Məşrutə bunu xərab edibdir!

Əkinçi:

– Zülmün məni dilkəbab edibdir!

Ərbab:

– Hürriyyət edib bu şumi gümrah!

Əkinçi:

– Fəryada, yetiş, amandır, Allah!

Əla lənətüllahi ələ-qövmüz-zalimin.

Abbas Səhhət

TƏRƏQQİ VƏ TƏBİƏTİN QANUNU

Yay fəslidi, bir gün axşam çağında,
Gəzişirdim Qız qalası dağında.
Bir-bir baxırdım ol köhnə asara.
Viran olmuş sura, bürcə, hasara.
Qərrib-qərrib, mübhəm-mübhəm xəyallar,
Gəlirdi fikrimə dürlü suallar.
Deyirdim ki, dünya bir şəxsə bənzər,
Doğar, törər, nümvv edər, yüksələr,
İnsan kimi hər dövrə bir az yaşar,
Sonra yavaş-yavaş ixtiyarlaşar.
Ölər, qalar bir-iki viranəsi,
O da olar bayquşların lanəsi.
Bir müəyyən qanun üzrədir həyat,
Bir doğuş, bir təkamül, bir inhitat.
Böylə qoyulmuş aləmin binası,
Dəyişməkdir tərəqqinin əsası.
Dəyişmək olmasa, tərəqqi olmaz,
Təbiətin bu qanunu pozulmaz.
Dəyişməklə mümkün olur təkamül,
İnsan doğar, törər, edər tənəsül.
Təbiətdən gərək alınsın ibrət,
Təcəddüdə olur bəqayi-millət.
Dünyanın əvvəlindən ta bu halə,
Aləmdə olmuş min-min istihalə.
Hanı əski Roma, əski yunanlar?
Hanı əski tərəqqilər, imranlar?
Min-min belə saysız binalar yıxmış,
Sonra yeni bir mədəniyyət çıxmış.
Hanı əski assurilər, kəsrilər?
Hanı əski kaldanilər, misrilər?
Cümləsini məhv eyləmiş zamanə,
Hər birindən qoymuş cüzi nişanə.
Bu ondandır: vaxta görə təkamül
Etmədilər, göstərdilər təkahül.

Bu ondandır: zamanəyə müvafiq
Dəyişməyib, çıxardılar əvaiq.
Boş etiqadlara məğrur oldular,
Puç olmağa axır məcbur oldular.
Hansı şeydir dəyişməyən dünyada,
Göyərtidə, heyvanatda, havada?
Necün dəyişməsin fikri insanın,
Təqazası deyilmi bu dünyanın?
Tarix bizə göstərmirmi bu halı?
Cəhil qövmin mühaqqəqdir zəvalı!

ŞAİR, ŞEİR PƏRİSİ VƏ ŞƏHƏRLİ

Səfəli bir mayıs axşamı... Günəşin qürubundan bir az sonra saf, lacivərdi asimana uçan qürsi-qəmərin əsieyi-simini sakit və müəttər bir meşənin kölgəli ağaclarının arasından süzülərək yaşıl çəmənlərin və ən yaxından axan suyun səthini işıqlandırır; suya ən yaxın bir yerdə şair tək-tənha oturub məhətaba qarşı təməşayi-təbiət edərkən birdən-birə qalxıb deyir:

– İllər, aylar gəzirəm boş-boşuna, bیکərə,
Laubalı yaşayış etdi mənə avarə...
Bilmirəm mən nə üçün bülhəvəsəm, binəngəm,
Öz halımdan özüm, Allah da bilir, diltəngəm.
Bu gözəl mənzərənin seyrinə dalmaqdan isə
Təkü tənha bu çəmənəzərdə qalmaqdan isə,
Daha xoşdur gedib öz dərdimə dərman etsəm,
Qəmi-fərdani düşünmə, onu saman etsəm.

Ayağa durub getmək istədikdə ildırım tərəqələri kimi səslər eşidib ətrafdakılar şairin nəzərində titrə və əhvali pərişan olur. Bu əsnada yaxıncıdakı uca dağın tepəsində gözəl bir qız surətində nurani bir kölgə zahir olur. Əlindəki santur deyilən musiqi aləti ilə şairə xitabən:

Şeir pərisi:

– Şairim! Seyr elə ətrafı, təbiət nə gözəl,
Bax mənim hüsnümə, inşad elə bir dadlı qazəl.
Kölgə şairə yaxınlaşaraq, əlindəki musiqi alətini təqdim edərək deyir:

– Al, bu santurumu çal, gəldi bahar ayyamı,
Nəğmə ayyamı, mey ayyamı, xumar ayyamı.
Öp şirin ləblərimi, guşeyi-əbrulərimi,
Sırma geysulərimi, nərgisi-cadulərimi.
Vəcdə gəl, nəğməsərə olmağa ağaz edəlim,
Gəl bərabər uçalım, göylərə pərvaz edəlim.

Şair:

– Sevgilim, eşqü həvəsdən daha mən bızaram,
İndi bir başqa dilərama pərəstişkəram.
Ürəyimdə daha yox qönçə dodaqlar dərdi,
Vardır ev dərdi, qadın dərdi, uşaqlar dərdi.
Biri əkmək, biri başmaq, biri paltar diləyir;
Verdiyi qərzi də hər gündə tələbkər diləyir.
Mən bu halətlə necə bir də olum qafiyəsənə?

Get bir asuda adam tap, daha vermə mənə rənc.
Atmışam mən həvəsi, eşqi, daxi dilbəri də,
Səni də, şeiri də, ilhamı da, dəftərləri də.

Şeir pərisi:

– Bəs, a nankor, sənə boxş eylədiyim təbii hünər?

Şair:

– Səndən ol barədə çox razı idim yoxsa məgər?
Təbi-şeyri mənə verdikdə həvəsnak etdin,
Hüsnə məğlub edərək, könümü qəmnək etdin,
Görməsaydım səni mən, düşməmə kam olmaz idim.
Uymasaydım sənə, mənfuri-avam olmaz idim.
Mən də bir tacir olub toplar idim simü zəri,
Xalqca varlığımın onda olardı dəyəri.
Öldüyüm vaxt verərlərdi mənimçin ehsan,
Xalq söylərdi: Əcəb adam idi həci filan.
Ya ki, bir molla olub soymağa məxluqatı.
Xahişi-nəfslə şərh eylər idim ayatı;
Mənə təzim edərək söylər idi xasü əvam:
«Hamiyi-şəri-mübin, nəşiri-dini-islam».
Zülfünə lakin o gündən ki əsir oldum mən,
İştə, bax, müflüsü möhtacü fəqir oldum mən.
Daha yoxdur həvəsim nəğmələrə, aşarə,
Yox, bulardan əbədən dərdimə olmaz çarə.
Sənə dildada olandan bəri bədbəxt oldum,
Tay-tuşum içrə siyahrüzü siyahrəxt oldum.

Şeir pərisi:

– Hənkı taledir, a nankor, bu fəna dünyada,
Sənə mən verdiyimə faiq ola mənada?
Mənəvi dürlü məziyyət sənə ənam etdim,
Mümkəsir xətirini məhbəti-ilham etdim.
Mən qutardım səni süflani əziyyətlərdən,
Müstəfiz etmədəyəm göydəki nemətlərdən.
Müqtədirsən ucalıb ərşə qədər getməkdə,
Cənnəti, həm də cəhənnəmləri seyr etməkdə.
Olmuşam həmdəmi-ruh istədiyin vaxt sənə,
Sən deyirsən ki, qıyıb verməmişəm bəxt sənə?

Şair:

– Bəli! Sən saldın, əzizim, bu yaman hala məni,
Həsərət etdin paraya, izzatı iqbala məni.
Tifli-nabalıq ikən məktəbə etdikdə davam,
Sən təcəllə eləyib qəlbimə qıldın ilham.

Qazala illüstrasiya
Rəssam: Octay Səhəbzadə

Əvvəl asan görünürkən gözümə dərsi-hesab,
 Bırar aqrab olub arqam mənə verdi əzab.
 Sonra gündən-günə divanəsər etdin mənə sən,
 Məktəbimdən soyudub dərbədar etdin mənə sən.
 Dərsi, bəhsi buraxıb, şeirə havaskar oldum,
 Hərəkər, aşiqi-şuridəvü biar oldum,
 Keçdi ayyamı-şəbəbim, yənə sən çəkədin əl,
 El-ulus təninə rəğmən oxudum nəğmə, qəzəl.
 Hansı bir kəsəba yapışdım ki, yar olsun tale,
 Sən çıxıb qarşıma hər ləhzədə oldun mane,
 Qoca bir millətin amalına qəlbimdə məkan
 Verib, etdin mənə azarkəşi-bəri-giran.
 Sənə məftun olaraq əmrinə təqlid etdim,
 Hər fəna işdə müsəlmanları tənqid etdim.
 Təlxkam etdi qərəz əhlini şirin süxənim,
 Ölkədə get-gedə bədxahlarım artdı mənim.
 Bir zaman çıxmadığından dili-naşadım dan,
 Döydülər, söydülər, əl çəkədim irşadım dan.
 Görmüb islah əsəri surəti-halımda mənim,
 Düşmənlər oldu mənə axırda əyalım da mənim.
 İndi xeyrim nədə isə, onu dərk edəlməmişəm,
 Haydı, yavrum, daha şairliyi tərk edəlməmişəm.

Şeir pərisi:

– Şairim! Qəm yemə, aləmi-cəhan fanidir,
 Cavidani yaşayış ləzzəti-ruhanidir.
 Sən mükafatını insanlığa xidmətdə ara,
 Əbədi zövqü, təsəllini həqiqətdə ara.
 Kölgəyə aldanaraq sevmə cəfa aləmini,
 Yüksəl ülvyyəyə, seyr etlə səfa aləmini.
 Aləmin fani qüyudatına pəbənd olma!
 Zəhmətindən usanıb eysinə xüsrənd olma!
 Uçma alçaqlara, sən tairi-ülviyyətsən,
 Qaç əsarətdən əgər aşiqi-hürriyyətsən.
 Sən gərək ruhi-həqiqətdə cəhəndən keçəsən,
 Xaniməndən keçəsən, baş ilə candan keçəsən.
 Şair öldür ki, həqiqətlərə dildə ola,
 Şairin fikri, xəyalı gərək azadə ola.
 Gəl mənimlə aparım övci-səməvətə səni,
 Orada nail edim dürlü füyüzatə səni.
 Orada könülün ələiqdən olur varəstə,
 Sənə təqdim edər əfvaci-mələk güldəstə.

Orada hurü pərilərlə edərsən xəndə,
 Bəxtiyarlıqla yaşarsan əbədi fərxəndə.

Şair:

– Ey əzizi-dilü can, ey fərahi-qəlbi-məlul!
 Edərəm işə bu təklifini şükranla qəbul!
 Təbəəm indi sənə, nəryə aparsan, gedərəm,
 Necə ilham edəsən, öylə təğənni edərəm.
 Tək cəhanın qutarım möhnətü aləmindən.
 Gəlmişəm tənə mələli-səhəru şamından.
 Al mənə şəhpərinin üstə, apar balayə,
 Oradan ta ki haqarətlə baxım dünyaya.
 Dildüba nəğmələrim ruha fərahbəxş olsun,
 Ta sözüüm sineyi-ərbəbi-dilə nəxş olsun.
 Şair bu sözləri vəcd və istiğraq halında söyləyərək bihuşanə yığılıb
 hərəkətsiz qalır. Görünməkdə olan bu səmavi sima nəzərdən qaib
 olur. Şair aşiqənə bir halda mat-məbhut qalmış ikən şəhərli
 qiyafəsində bir cavan zahir olub, şairə yaxınlaşıb diqqətlə ona
 baxdıqdan sonra qərrib bir təbəssümlə öz-özünə:

Şəhərli:

– Buna bax, gör necə yatmış burada asudə,
 Yazmayır, işləməyir, vaxtı itir bihudə.
 Bənzi solğun, həli pozğun, hərəkətsiz, məbhut,
 Canlı meyyitmi, deyim, ya ki diri bir tabut?
 Şair onun sözünü eşidərək qapanmış olan gözlərini açdıqdan sonra
 durub oturur və deyir:

Şair:

– Həm də məcnunsifət, aludəyi-qəm, məsti-qəram,
 Bunu da söylə ki, təsvirciyin olsun tam.

Şəhərli:

– Yaxşı təsvirdir, əvət, söylə, nə halətdir bu?
 Ölüsən, ya dirisənmi, nə kəsələtdir bu?

Şair:

– Düşünəm çox, nə edim?

Şəhərli:

– Qalx, kişi, aç bir gözünü.
 Bulanar könül bu halda görünə olsa üzünü.

Şair:

– Di buyur, get!

Şəhərli:

– Utanırsanmı heç ətvərindən?
 Xəbərin varmı fəna şiveyi-rəftarından?

Bela ciddi və mühüm vaxtdaərbabi-hünər
Sən kimi atılı batıl oturur yoxsa məgər?
Hər kimin qəlbi, ya vicdanı deyildir satılıq,
Hər kimin daş kimi yoxdur ürəyində qatılıq,
Millətin halını gördükdə gərəkdir yansın,
Dərdinə qalması daim özünə borc sansın.
Təbi-seirin ki sənün şöhrət edib dövrənə,
Məsiyətdir baxasan bunca qəmə bigənə.

Şair:

— Məndə varmış tutalım, sən dediyin fəzlü hünər,
Mən nə iş yapmalıyammiş, ya əlimdən nə gələr?

Şəhəri:

— Bu nə axmaq danışığıdır, kişi, sən şairdən,
Şil deyilsən ki! Yazıb işləməyə qadirsən.
Tərcüman olmaq üçün giryələrə, xəndələrə,
Salı vermiş səni xəllaqi-çahan bəndələrə.
Qalx, oyan, cürət elə, rədd kimi fəryad et!
Bu fəlakətdə qalan millətə imdad et!
Görməyirsənmi bu biçərə vətəndaşlarını,
Bacı-qardaşlarını, sevgili dindaşlarını
Zülm zəncirinin altında çəkir işgəncə?
Eybdir sən uyasın gəncəfəyo, şotrəncə.
Gecə bulvarda, klublarda, günüz bağlarda
İtə vaxtın, bitə ömrün, həp oynucaqlarda.
Mənfiyyət verməyi bildikdə, bacardıqda, sənə
Borc deyilmi edəsən nəfli xidmət vətənə?
Ananın dərdinə övlad şərək olmazmı?
Ananın halı vəxim olsa, oğul solmazmı?
Vətən uğrunda gərək şəxs fədakar olsun,
Boylə mövsümdə yatan kimsələrə ar olsun.

Şair:

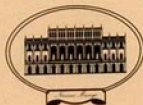
— Anladım mətləbini, etmə məzəmmət bica,
O böyük işləri ancaq yaparərbabi-düha.
Mən zəif qəlbli bir qorxağam, aciz, tənbel,
Xalqa xoş gəlmək üçün nəzm edəmə nəğmə, qəzal.
Həm də yazdıqlarımın əksəri namövsundur.
Rəbbsiz, həşv zəvaidlə bütün məşhundur.
Həni məndə o kəyasət, o dərayət, o zəka,
Qoca bir millətə təqəlib olam rəhnüma?
Sizcə şairlik, ədəblik, görünür, səhl işdir,
Xeyr, əfkarınız ol bərədə çox yanlışdır...

Şəhəri:

— Demirəm dahi ol, ibrəg elə bir tərz-i nəvin,
Yaxud inşad elə söylənməmiş əsəri-mətin.
Tərz-i təhrirdə mən söyləmirəm nadirsən,
Deyirəm yazmağa, madam ki, sən qadirsən.
Nə gərəkdir yazasan fəidsiz nəğmə, qəzal,
Yoxmu könlündə məgər gizli, böyük, milli əməl?
İştə öz fikrini ibrəz edərək mümtəz ol!
Ləqəllə millət ilə nalədə həməvaz ol!
Sayılırsan vətən övladlarının bir fərdi,
Vətən, imdadına iştə çağırır hər fərdi.
Ya or ol, ortaya çıx, gəl kömək et qardaşına,
Ya gedib evdə otur, həm də ləçək sal başına.
Ər-qadın, yaşlı-cavan, zorlu-zəif, şah-gədə,
Hər kəs etsin gərək imkanı qədər bərcun ədə.
Şəbi-yeldədə necə kim, ufacıq ulduzlar,
Nur saçmaqla qaranlıq gecəni yaldızlar.
Sən də duzsuz, yaramaz, nasəlis əşarın ilə,
Ləkin atəşli, ürəkəndə çıxan əfkarın ilə
İldırımın saçaraq fırtınalar icad et!
Nəzmə çək qəmli təəssürlərini, inşad et!

Şair:

— Sözlərin həqdır, əvət, zənn edirəm arifdən,
Ləkin əhvali-mühitə yəqin az vəqifdən.
Vətənə, millətə, sanma, deyiləm dildədə,
Yazmaq olmaz fəqət olmazsa qələmə azadə.
Həqqə, namusa, nicata, qələmə and olsun,
Ərşə, fərşə, Günəşə, sübh-i dāmə and olsun,
Çox həqiqət mənə təlqin eləyir vicdanım,
Yoxdur ondan birini söyləməyə imkanım.
Danışarkən həqqi Göydən yetişən buyruqla,
Tıxanıb sözlərim ağzımda qalır yumruqla.
Doğru söz söylədiyim halda məsul oluram,
Çarəsiz nəğmə, qəzal yazmağa məşğul oluram.
İstərəm qoşması, ləkin yük ağır, yol da yoxuş,
Necə ucsun qanadı sınımış, azılmış bir quş?
Çəkmədən bəri-qəmi rəştəyi-canım üzülür,
Ləzdən xuni-cığır yaşlı gözüməndən süzülür.
Daha təbəvəri-qəm olmadığınca ürəyim,
Dərgəhi-həqdən odur sonku niyazım, diləyim:
Bizlərə səbr, mətanətli ürək etsin əta,
Tə azıb etməyalim rahi-məhəbbətdə xəta.

Rafael Hüseynov Şirvan şairləri

"Şirvanın tarixi və mədəni irsi"
layihəsi çərçivəsində nəşr olunur.

Rəssam: Stanislav Şatikov
Korrektor: Kamalə Cəfəri
Kompüter dizaynı: Kəlbirə Həşimova

Texniki redaktor: Cəsarət Qasımov
Kağız ölçüsü: 70x100 1/12
Həcmi: 9 çap vərəqi
Sayı: 1000
Çapa imzalanmış: 2.11.2012

Tarixin müxtəlif dövrlərində
Azərbaycanın əraziləri artıb-azalıb, iqtisadi
və inzibati mərkəzləri dəyişib, bir neçə
dəfə paytaxt bir şəhərdən digərinə keçib.

Ayrı-ayrı dövrlərdə Şirvan iqtisadi və
inzibati mərkəz də sayılıb, Cənubi
Qafqaza səfərə çıxan, Azərbaycana gələn
səyyahlar ilk növbədə Şamaxını görməyə
tələsiblər, bir müddət Şirvanın baş şəhəri

Şamaxı paytaxt da olub.

Tarix çox şeyləri dəyişib. Ancaq istisnasız
olaraq bütün dövrlərdə Şirvan və onun
əsas şəhəri Şamaxı yalnız Azərbaycanda
deyil, bütün Yaxın və Orta Şərqdə
mədəniyyətin, elmin, ədəbiyyatın ən
mühüm mərkəzlərindən və paytaxtlarından
biri kimi qalıb, ən çətin zamanlarda belə
burada böyük alimlər, qüdrətli şairlər,
misilsiz musiqiçilər yetişib.

